

Jaloliddin RUMIY

“MASNAVIY”DAN IBRATLI HIKOYALAR

Masul muxarrir:
Abdumurod TILAVOV
filologiya fanlari nomzodi

Teri qo‘ldan ketar

Ko‘chada shoshib ketayotgan bir odamdan so‘rashdi:

— Nega buncha shoshyapsan? Ranging ham o‘chgan, nima bo‘ldi.

Odam aytdi:

— Eshitmadingmi hali? Shahar sultonining ko‘ngli uchun bozordagi eshaklarni so‘yib, terisini shilib, ichiga somon to‘ldiryaptilar.

— Xo‘sh,xo‘sh? Lekin sen odamsan-ku?

— To‘g‘ri, ammo sultonning odamlari bu ishga shunday sho‘ng‘iganlarki, ularga kimligimni anglatgunimga qadar, terim qo‘ldan ketishi mumkin.

Agar miyasi bo‘lsa

Arslon o‘rmonda fil bilan olishib charchadi. So‘ng tulkini yoniga chaqirib:

— Holdan toydim. Ovgga yaramayman. Bor, menga bir eshak ovlab keltir. Birgalikda yeymiz, dedi.

— Amringiz bosh ustiga, sultonim. Turli hiylalar bilan sizga hatto tiriklayin keltiraman, deya bir qoyaga tomon yugurdi. Qarasaki, o‘tloqda egasiz ozg‘in bir eshak yuribdi. Yoniga yaqinlashib, quyuq salom berdi. va uni avray boshladi:

— Bu qup-quruq tekisliqda yolg‘iz o‘zing nima qilayapsan, ey do‘stim?

— Shu holimga shukr qilaman. Rizqni Alloh beradi. Shikoyatim yo‘q, kunim o‘tib turibdi. Jon bergan Alloh, ozuqa ham beryapti.

— Ey janob! Sening bu tavakkaling juda kam odamda topiladi. Juda kam bo‘lgan narsa esa yo‘q hukmidadir. Bu yo‘qlik atrofida tentirab yurish ahmoqlik sanaladi.

Bu so‘zlarni eshitgan eshak takror javob berdi:

Gaping to‘g‘ri emas. Shuni bilki, butun yomonliklar ochko‘zlikdan kelar. Qanoatdan hech kim o‘lmagan, hirsdan esa hech kim sulton bo‘lmagan. Tulki eshakning so‘zini bo‘lib:

Alloh insonlarga o‘zlarini o‘zlari halok etmaslikka buyuradi. Shu quruq qoyalikdan iborat cho‘lda sabr kilmoq ahmoqliqdir. Kel, o‘tloqqa ko‘chgin. Bilsang, u yerda qancha o‘t-o‘lanlar, oqar suvlar bor, dedi.

Tulki turli so‘zlar bilan eshakni avragancha yetaklab, to‘g‘ri arslonning uyiga sudradi. Arslon eshakni ko‘rar ko‘rmas o‘kira boshladi. Buni eshitgan eshak jon holatda ortga qochdi. Tulki unga yetib olib:

Hoy sodda va go‘l maxluq! Nega qochayapsan. eshitilgan tovush, sening vahimang, hayolingdir. Endigina maysazorga kelgandikku. Sen esa qo‘rqding, qochding, dedi.

Tulki yana ming bir yolg‘on bilan eshakni o‘ziga ergashtirdi. Arslonning uyiga olib bordi. Arslon eshakni g‘ajib, qornini to‘ydirdi. So‘ngra arslon suv ichish uchun g‘ordan

chiqdi. Tulki arslonning yo`qligidan foydalanib, eshakning miyasi va o`pkasini yedi. Arslon qaytgach, tulkidan so`radi:

Buning miyasi qani?

— Ey, sultonim! Agar eshakning miyasi bo`lsa, o`sha dahshatli o`kirikni eshitgandan keyin yana bu yerga, sening ostonangga kelarmidi?

Bu mushukmi yo go`shtmi?

Bir odamning beodob xotini bor edi. Uyga keltirilgan narsalarni isrof etardi. Bechora odam janjal bo`lmasin deya indamas, sabr qilardi.

Bir kun ikki kilo go`sht olib keldi. Kabob buyurdi. Xotin go`shtni pishirayotib paqqos tushirdi. Eri kechqurun uyga kelib, xotinidan go`shtni so`radi.

Xotin:

Ey xo`jam, so`ramang... Go`shtni mushuk olib qochdi. Yeganini o`zim ko`rdim, dedi.

Odam shubhalandi. Darhol mushukni topdi, taroziga tortdi. Roppa rosa ikki kilo... Xotiniga

Xotin, agar bu mushuk bo`lsa, go`sht kaerda? Yo`q, bu go`sht bo`lsa, gapir bizning mushuk qaerda? deya baqirdi.

Dunyoda aldanish

Bir yurt podshohining suyuqli o`g`li bor edi. Yagona voris edi u. Shahzoda yaxshi tarbiyalangan va turli bilimlarni egallagan edi.

Podshoh o`g`lining to`satdan o`lganini tush ko`rdi. Xavotir bilan uygonib Xudoga shukrlar qildi. Biroq ko`ngliga shubha oraladi: "Agar haqiqatan ham o`lib qolsa, nima qilaman, taxtim vorisi kim bo`ladi?" deya o`yladi. O`g`lini tezda uylantirishga karor berdi. "Hech bo`lmasa bir nabiralik bo`laman. U menga voris bo`ladi". Faqir, lekin ko`ngli boy bir darveshning oydek go`zal, xulqlik komila qizini o`g`liga nikohladi.

Xotini:

— Podshohning o`g`li kambag`al bir darveshning kizi bilan qanday turmush quradi? Sep qilib bizga nima beradilar? desa, podshoh:

— Pok bir kishiga nisbatan kambag`al deyish xato. Uning qalbi boy, buni ham Alloh beradi, deya to`y hozirligini boshladi.

Ne holki, shahzoda bu vaqtda Qobilning bir sehrgar xotini tuzog`iga ilingan, uning dardida yonib kuyib, ko`zi yorug` dunyoni ko`rmayotgan edi.

Bechora shahzoda ishq olovida erib tugayapti, sohiraning so`zini aslo ikki etmas, tovonlarini o`pard. Ishq bois yuzi sarg`aygan, eti suyagiga yopishib qolgan edi.

Podshoh chorasiz qoldi. O`g`lini bu darddan qutqarishi uchun mamlakatning barcha tabiblarini chorladi, tong otguncha Allohga duolar qildi. Shahzoda esa o`tindek yonib, kundan kunga tugab bormoqda edi.

Oxiri saroyga usta bir sehrgar keldi. U podshohga:

Bu xotinga hech kim bas kela olmaydi. Shahzodaning holiga achindim. Unga faqat men bas kela olaman. Allohning izni bilan uning sehrini buzib tashlayman. Xotirjam bo`ling, deb hozirlik ko`rdi. Nima qilish kerakligini so`zladi. Darhaqiqat, qisqa bir fursatda sehr buzildi.

Shahzoda o`ziga kelar kelmas yugurib otasining huzuriga bordi va xijolat bilan: "U kampir mening aqlimni qanday oldi?" dedi.

Podshoh sevinch bilan farmon berdi. To'y boshlandi. Bu vaqtda sehrigar xotin alamidan o'ldi.

Shahzoda nikohning birinchi kechasi kelinni ko'rib lol qotdi. Bu go'zallar go'zalining qarshisida o'zidan ketdi.

Bir yildan so'ng podshoh gap orasida o'g'liga: "O'sha avvalgi sevgilingni hech eslaysanmi?" deb so'raganda shahzoda:

— Ota, men hozir baxt yurtidaman. U aldanish yurti qudug'idan qutuldim, deb Yaratganga shukrlar qildi.

Tovusning go'zalligi o'ziga dushman

Bir odam tovusning tumshug'i bilan qanotlaridagi go'zal, yaltiroq patlarni yulayotganini ko'rib qoldi. Chidolmay so'radi:

— Ey go'zal qush... Gunoh emasmi, shunday chiroyli, rang-barang patlaringni yulib tashlayapsan. Holbuki, sening go'zalliging shu patlaringdir. Hamma shu patlaringdan yelpig'ich qilish, ularni kitob sahifalari orasiga qo'yishni o'ylaydi, sen esa nima qilyapsan?

Tovus javob berdi:

— To'g'ri, lekin bu patlar mening jonimdan aziz emas. Chunki bu patlar tufayli meni ovlashadi, jonimga qasd qilishadi. jon omon qolishi uchun xunuk bo'lishim kerak.

Laylini ranjitasan

Bir kuni Majnun kasal bo'lib yotib qoldi. Davolash uchun tabib chaqirildi.

Tabib:

"Tomirdan qon olish kerak" deb Majnun qo'lini bog'latdi. Qon olish payti Majnun: "Ey tabib, qo'y, xizmat haqqini ol va qo'limni yech, shu kasallikdan mayli o'lay, qon olishdan voz kech," deb dodladi.

Tabib Majnundan:

— Sen cho'llarda na'ra tortgan arslondan qo'rqmaysan qo'lingdan qon oldirishdan qo'rqasanmi? deya so'radi.

Majnun shunday javob berdi:

— Men ninadan qo'rqmayman. Mening vujudim, borlig'im Layli bilan to'ladi, qon olish payti Laylini ranjitasan, men shundan qo'rqaman.

Yana bir kun Majnunga yaqinlar Layli deb sen yonib kuyasan. U qiz aslo sen aytgandek go'zal emasku, dedilar.

Majnun javob berdi:

— Siz Laylini mening ko'zim bilan ko'ring, mening yalbim bilan seving! Men uning surat jomidan abadiy ishqning sharobini ichdim, u sharob sizga sirkadir.

Teng tengi bilan

Yam yashil adirda shildirab irmoq oqardi. Bir kun irmoq chetidagi toshlar orasida sichqon bilan qurbaqa uchrashib do'stlashib qoldi. Bu do'stlik kun sayin kuchaydi. Shu darajaga yetdiki, oqshom cho'kib, kun botgach sichqon qoyaning kovagiga, qurbaqa esa suv tubiga tushar, tong otishini intiq bo'lib kutishardi. Sichqon o'ylay-o'ylay, nihoyat bir

chora topdi. Qurbaqaga: "sevikli qurbaqa, qadrli do'stim, seni sog'inib, tunlarim uyqusiz kechmoqda. Har holda sen ham meni o'ylab beoromdirsan. men chora topdim. Mana bu ipni olib, bir uchini dumimga bog'layman. Kech kirdi deguncha sen suvga sho'ng'iysan, men ham uyamga kirib ketaman. Agar tunlari ko'rishishni istasak, ipni tortamiz va ko'rishamiz", dedi.

Qurbaqa bu taklifga oldin biroz e'tiroz bildirdi, keyin rozi bo'ddi. Ular bir ipga bog'landilar. Oradan bir necha kun o'tdi. Bir kun qarg'a sichqonni ko'rdi va qoyaning kovagiga kirib bekinib oldi. Kech kiringach, qarg'a sichqonni changallab osmonga ko'tarildi. Tabiiyki, qurbaqa ham birga edi. Sichqon dumiga bog'langanicha havoga sollanib shunday deb baqnrardi:

"Hayhot! har kim o'z tengi bilan do'st bo'lsin!"

Layli mahallasining iti

Laylining hajrida cho'llarga chiqib ketgan Majnun bir itni silab siypab ko'zlaridan o'pard. itga bo'lgan sevgisi va iltifoti shu darajada kuchaydiki, bu holni ko'rgan bir kishi chidab turolmadi, Majnundan so'radi:

— Ey aqlsiz Majnun, bu esankirash, bu devonalik nimasi? Sen sevib erkalayotgan, yuzu-ko'zlarini o'payotganing it iflos bir hayvon bo'lsa, nega uni bunchalik erkalaysan?

Majnun javob berdi:

— Sen nimani ham tushunarding, ey jismdangina iborat bechora. Kel, mening ko'zlarim bilan bir qara. Bu it, Layli mahallasining qo'riqchisiku... Ko'ngliga, joniga, ongiga, didiga e'tibor ber, qaerni tanlabdi! Laylining mahallasi makon tutgan itning oyog'i tekkan tuproq ham men uchun azizdir...

Har kimning ta'rifi o'ziga yarasha

Hindlar filni qorong'u bir og'ilga qamadilar. Umrida fil ko'rmagan xalq o'sha yerga to'plandi. Filni ko'rmoqchi edi ular. Lekin og'il shu qadar qorong'u ediki, ko'z bilan ko'rishning aslo imkoni yo'q edi. Ichkariga kirganlar filni qo'llari bilan paypaslab ko'rar, uni har kim o'zicha ta'rif etar edi.

Bittasi filning xartumini ushlab: "Fil bir quvur ekan", derdi. Yana boshqasi filning qulog'idan tutib: "Fil yelpig'ichga o'xshar ekan", deya tushuntirdi. Boshqasi filning oyog'ini tutib filni faqat oyoqdan iborat deb bilar va: "Fil bahaybat bir ustunga o'xshar ekan", deya oshirib toshirib tushuntirardi.

Yana bir odam filning sirtini silab ko'rdi va: "Fil taxtga o'xshar ekan", deb uni ta'rifladi. Kimki filning qaerini silagan bo'lsa, hayvonni shunga ko'ra ta'riflar, lekin hech birining ta'rifi boshqasinikiga o'xshamasdi. Birovi "dol" derdi, boshqasi "alif". Agar qo'llarida sham, oddilarida biror yo'l boshlovchi bo'lganida, qorong'u bo'lsa ham filni aniq ko'rishar, qanday hayvon ekanini osongina bilib olgan bo'lardi.

Tuyg'u ko'zi ba'zan hovuchga, ba'zan ko'pikka o'xshaydi. Hovuchga butun bir filni sig'dirib bo'lmaydiku!

Yaxshilik ko'ngil oydinligidir

Bir qishloqlik kishi shaharlik kishi bilan do'st tutinibdi. Shaharga kelsa do'stining

uyida mehmon bo'lar, kunlab, haftalab qolib, yeb ichardi. Shaharlik kishi do'stining hamma ehtiyojlarini so'zsiz qondirar, gapini ikki qilmasdi. Do'sti har kelganida:

— Ey do'stim, sen hech qaerga chiqmaysanmi? Sen ham bola chaqalarini olib bizning qishloqqa bor. Bahorda qishlog'imiz juda chiroyli bo'ladi, deya qattiq iltimos qilardi.

Bunga javoban shaharlik do'sti ham:

— Kelgusi yil ishlardan, tashvishlardan qutulsam albatta boraman, der edi.

Shu zaylda oylar, yillar o'gdi. Qishloqlik kishi har «kelganida do'stinikida mehmon bo'lar, xayrlashib ketayotganda qishlog'iga qayta-qayta taklif qilardi. Bir kuni shaharlik kishining bolalari:

Otajon, qishloqlik do'stingizni shuncha mehmon qildingiz, u uchun ko'p zahmatlar chektingiz. Ularni unutib yubormang, bizni ham qishloqqa olib boring, deyishdi.

Shaharlik kishi:

— Bolalarim, to'g'ri aytasizlar, lekin kimga yaxshilik qilgan bo'lsang, o'shaning yomonligidan qo'rq, deganlar. Qishloqlik amakingiz bilan do'stligimiz oxirgi darajaga yetdi. Biror narsa bo'lib, oramiz buzilishidan qo'rqaman, dedi.

Bu orada qishloqlik kishi yana xabar ustiga xabar yuborib, taklif qilaverdi. Va oxir oqibat, bahor kunlarining birida shaharlik kishi bola chaqalarini olib, xush kayfiyat bilan qishloqqa yo'l oldi. Bir necha kundan so'ng qishloqqa yetib keldilar. Do'stining uyini so'rab surishtirdilar. Eshigini qoqtilar, biroq negadir eshikni hech kim ochmasdi. Ustiga ustak yomg'ir yog'ardi. Usti boshlari ho'l bo'lib, sovqota boshladilar. Chorasiz qolib, bir boshpana topib biroz tin oldilar.

Qishloqlik do'sti ularni tanimadi. Shu holatda bir necha soat sarson-sargardon bo'ldilar. Oxiri shaharlik kishi qishloqlik do'stiga qarab:

— Ey do'stim, meni tanimadingmi, anchadan buyon ko'rishmadik, dedi.

Qishloqlik:

— Yo'q taniy olmadim. Kecha kunduz o'zimni Allohga bag'ishlaganman, mening hattoki o'z borlig'imdan ham xabarim yo'q, dedi.

Shunda shaharlik:

— Shaharga kelib dasturxonim atrofida o'tirgan eding, oylab mehmonim bo'lganding? Meni necha marotaba qishlog'ingga taklif qilgan eding..., deb, hayratini izhor etdi.

Qishloqlik:

— Bilmadim, seni taniyolmayapman, ismingni ham eslay olmayapman, dedi.

Shaharlik:

— Hammasi tushunarli. Men barcha haqlarimdan voz kechdim, faqat kech bo'lib qoldi. Bu yog'inli kunda boshpana ber, tong otgiraylik, dedi.

Qishloqlik kishi so'zida qattiq turib bog' chetidagi qorovul kulbasini ko'rsatdi va:

— Yarim tunda bu kulbaga bo'ri tushadi, agar tong otguncha kuta olsang, o'sha joyda tunagin, dedi.

Shaharlik kishi noiloj rozi bo'ldi. Bolalari bilan kulbaga joylashdi. Quliga o'q yoy olib, kuta boshladi. Bir mahal yarim tunda bir bo'ringning sharpasi sezildi. Yoyini kerib, nishonga oldi va bo'rini otdi. Bo'ri tepalikdan dumalab tusharkan shovqin eshitildi. Shovqindan qishloqlik "do'st" darhol tashqriga chiqti va baqirdi:

— Ey, voh! Eshagimning xo'tigini otibsan!

— Yo'g'-e, men bo'rini otdim. Sharpasiga qaragin a!

Yo'q, xo'tikni otding. Men uni shovqinidan tanidim.

Ittifoqo shaharlik chiday olmadi. Yuzing ko'zing demay:

— Ey sen, hiylagar, nobakor... Bu qorong'u kechada xo'tikni bilasanu, meni qanday tanimaysan? Tunda xo'tig'ini tanigan odam, kuppa kunduzi do'stini tanimas ekanmi?

Yana uyalmay men orif odamman, ko'nglimga Alloxdan boshqa hech narsa sig'maydi, hatto o'zimni tanimayman, deysan-a!? Sen Arshyning muhabbat sharobi emas, ayron ichibsan. Senga ishonganning o'zi ko'r va kardir, dedi va shaharga ravona bo'ldi.

Ishq bemori

Bir zamonlar podshohlardan biri odamlari bilan ovga chiqdi. Yo'lda bir joriyani ko'rib unga oshiq bo'ldi. Joriyani katta pul evaziga sotib olib, saroyiga keltirdi. Oradan uch to'rt kun o'tgach, joriyaning isitmasi ko'tarilib kasal bo'lib yotib qoldi. Podshoh bezovtalanib butun hakimlarini to'pladi:

"Mening hayotimning ahamiyati yo'q. Hozir jonimning joni kasal, yotib qoldi. Kimki uning dardiga darmon topsa, butun xazinamni baxshida qilaman", dedi.

Hakimlar: "Qo'limizda har qanday kasallikni davolaydigan dorilar bor. Siz hech ham xavotir olmang", deya javob berdilar va davolashni boshladilar. Biroq hech bir dori foyda bermadi. Bemor kundan-kun sarg'ayib so'lib borardi. Hakimlarning chorasiz qolganini ko'rgan podshoh sajdaga bosh qo'yib, chin ko'ngildan Allohga iltijo qilayotganda uxlab qoldi. Tushida bir pir ko'rindi: "Senga xushxabar, ey podshoh» Tilaklaring qabul bo'ldi. Ertaga saroyingga bir kishi keladi. U bizlardandir, uni qabul qil. Bemorni ko'rsat!" dedi.

Podshoh hayajon bilan uygondi. Ertalabgacha darvoza oldida kutdi. Shu vaqt kutilgan odam keldi. Podshoh xursandchilik bilan qarshi oldi.

Hol ahvol so'ragandan keyin kasalning xonasiga olib kirdi. Hakim bemorni uzoq vaqt tekshirdi va ko'ngil xastasi ekanini anglab yetdi. Podshohga: "Hakimlar bemorni qiynab qo'yishibdi. Hozir uyda kim bor bo'lsa chiqsin. Bemor bilan yolg'iz qolishni xohlayman", dedi. Uyda hech kim qolmadi. Hakim bemorning tomirini ushlab, so'ray boshladi:

"Qaysi yurtdansan? Qarindoshlaring kimlar? Kimlarni ko'proq sevasan?"

Qiz butun sirlarini ochiq aytdi. Hakim bir qo'li bilan qizning tomirini ushlab tingladi va tomir urishini diqqat bilan kuzatdi. Chunki hakim tomir kimning nomi aytilgach tez ursa, ko'nglining istagani o'sha ekanligiga, qizning unga oshiq bo'lganiga qaror qilardi. Bir necha ismlar sanaldi, bir qancha mamlakat nomlari aytili. Ammo, tomir urishida o'zgarish bo'lmadi.

Nihoyat Samarqand tilga olinganda, bemor tomirining kuchli urgani bilindi.

Hakim takror so'radi va oxiri joriyaning Samarqandda bir zargarga oshiq bo'lganini anglab yetdi. Hakim tezda podshohning oldiga borib, qizning dardini aytdi. So'ngra zargarni olib kelib qizga uylantirishdi. Joriya qiz kasallikdan shu tariqa xalos bo'ldi.

Sen ham shishalarni ag'dardingmi?

Attor do'konida juda yaxshi ko'rgan bir to'tini boqar edi. Chiroyli to'ti atirgul yog'i bilan to'la do'kon burchagida, kelgan ketgan xaridorlarga chiroyli gapirib, ularni xushnud qilar edi.

Bir kuni attor to'tini do'konda qoldirib uyiga ketdi. Shu orada sichqonni quvlagan bir mushuk do'konga kirdi. To'ti mushuk meni ushlab olish uchun do'konga kirdi, deb o'ylab, jon holatda joyidan uchdi va tokchaga hatladi. Shunda atirgul yog'i solingan shishalarni ham ag'dardi. Qo'rqib ikkinchi yerdan uchinchi jovonga uchib qo'ndi. Barcha shishalar mayda-mayda bo'ldi. Do'kon; atir hidiga to'ldi.

Attor kelib qarasa, hammayoq ostin-ustun... Barcha shishalar singan, atirlari yerga to'kilib yotibdi. Bechora to'ti esa, bir burchakda qo'rquvdan dir-dir titrar edi... Attor buni

ko'rgach, jahli chiqdi. Bu ishni to'tidan boshqa kim ham qilishi mumkin deb o'ylab, bechorani ushlab, ura boshladi... To'ti kaltaklandi. Juda qo'rqib qoldi. Qayg'udan tili aylanmay, patlari to'kila boshladi.

Attorning jahli o'tib ketdi... Sevimli to'tisining tili aylanmay qolganini, patlarining to'kilganini ko'rgach, o'zidan pushaymon bo'ldi, tabiblarga murojaat qildi, turli dorilar berdi, biroq foydasi bo'lmadi. Bechora to'ti ham tilsiz, ham kal. Tuzaladiganga o'xshamaydi, to'ti o'z holiga tashlab qo'yildi.

Oradan oylar o'tdi. Bir kun do'konning yonidan boshi sip silliq, sochlari to'kilgan odam o'tdi. To'ti bu odamni ko'rgach, o'z o'ziga: "Bu ham bizdan", deb o'ylab, bir silkindi va sochsiz boshini qanoti orasidan chiqarib tilga kirdi:

— Do'stim, boshing nega kal? Yoki sen ham men kabi atir shishalarini ag'dardingmi?" deb ovozi berdi.

Bu kech Hindistonda...

Yer yuzidagi butun jonzotlarga hukmronlik qilgan Hazrati Sulaymonning Yamandagi saroyiga sodda bir odam shoshilib kiradi. navbatchilarga hayot mamot masalasi yuzasidan hazrati Sulaymon bilan ko'rishmoqchi ekanini aytgach, unga izn beriladi. Sulaymon yuzi oqargan, qo'rquvdan titrayotgan odamdan so'radi:

— Tinchlikmi, nima bo'ldi? Nega bunchalik qo'rqayapsan? Darding nima?..

Odam qo'rquvdan:

— Bu tong oldimga Azroil keldi. menga qahr bilan boqti va tezda g'oyib bo'ldi. mening jonimni olishga qaror qilgan ko'rinadi.

Xo'p nima qilishimni xohlaysan?

Odam yolvordi:

— Ey jonlar qo'riqchisi, mazlumlar panohi Sulaymon... Sen ko'p narsaga qodirsan. bo'ri, qush, tog' toshlar barcha barchasi sening amringda. Shamolingga buyurki, meni bu yerdan uzoq Hindiston tomonlarga eltsin... Shunda Azroil balki meni topolmas. Shunday qilib jonimni qutqargan bo'lar eding. Madad sendan...

Sulaymon odamning ahvoliga achindi. Shamolni chaqirib: "Bu odamni darhol Hindistonga olib borib tashlab kel", deb buyruq berdi. Shamol shu zahoti shiddat bilan esib, o'sha odamni Hindistonning uzoq bir go'shasiga eltib qo'yadi.

Peshinga yaqin Hazrati Sulaymon devonni yig'ib, arzga kelganlar bilan muloqotini boshlaydi. Bir qarasa, Azroil ham jamoat ichida o'tiribdi.

Tezda yoniga chaqirib:

— Ey Azroil... Ertalab nega u odamga g'azab bilan qarading? Nega u bechorani qo'rqitding? dedi. Azroil javob berdi:

— Ey dunyoning ulug' Sultoni... Men u odamga g'azab bilan emas, hayrat bilan qaradim. U noto'g'ri tushunib, qo'rqib ketdi. Uni bu yerda ko'rgach hayron qoldim. Chunki Alloh taolo menga: "Qani bor, shu odamning jonini Hindistonda ol", deb buyruq bergan edi.

Uni ko'rib, bu odamning yuz qanoti bo'lsa ham, bu kech Hindistonga yetib borolmaydi, bu qandoq bo'ldi deb hayron qaradim. Men Allohning buyrug'ini noto'g'ri angladimmikan, deya xavotirda edim. Unga qarashimning boisi mana shu edi. Hindistonga borib, uni o'sha yerda topdim va jonini olib qaytdim.

Tilshunos va qayiqchi

Bir qun mag`rur tilshunos sohilda turgan qayiqqa minib narigi qirgoqqa o`tmochi bo`ldi. Sohilda yo`lovchi kutib turgan qayiqchilardan biriga yuzlandi. Qayiq yaqinlashdi. Olim qayiqqa o`tirdi. Dengizni tomosha qilib ketayotgan olim qayiqchidan so`radi:

— Sen hech nahv (grammatika) o`qiganmisan?

Yo`q men johil bir qayiqchiman.

Olim:

— E voh, juda xafa bo`ldim. Demak yarim umring behuda o`tibdi, deya achinib qayiqchiga qaradi.

Shuvaqt dovul turdi. Keyin dengazning o`rtasida chayqala boshladi, qayiqchi butun kuchi bilan xavfdan qutulish uchun harakat qildi. Bo`ron borgan sayin kuchayar, qayiq esa cho`kish arafasida edi. Shu vaqt qo`rquvdan dir-dir titrayotgan olimdan qayiqchi so`radi:

— Ey, har narsani bilgan olim do`stim. Suzishni bilasanmi?

Yo`q javobini olgan qayiqchi:

— Voh, voh, sen umringni behuda sarflabsan. Hozir butun umring ketdi. Chunki birozdan keyin qayig`im cho`kadi. Yaxshi bilginki, bu yerda hozir nahv (grammatika) emas, mahv ilmi lozim. Agar mahv ilmini bilsang, qo`rqmasdan dengizga sakra dedi.

Ovga chiqqan ovlangay

Arslon, bo`ri va tulki o`rtoq bo`lishdi, ov qilish uchun o`rmonga ketishdi. Kechgacha ho`kiz, echki va bir quyinni ovlagan uch o`rtoq ularni sudrab g`orga olib kelishdi. Dasturxonga o`tirdilar. Arslon bo`riga yuzlanib:

— Aziz do`stim. Bu o`ljalarni shunday taqsimlaki, qornimiz to`ysin, dedi. Bo`ri qimtinib ulushlarini ajrata boshladi:

— Ey ulug` sultonim Shu katta ho`kiz sizning ulushingiz. Siz eng katta va epchilsiz... Ruxsatingiz bilan yovvoyi echki meniki bo`lsin. Do`stim tulki semiz quyonlarni yaxshi ko`radi. Quyon uniki...

Arslonning bu gustohlikdan jahdi chiqdi:

— Sen bu yerda kimsan o`zi... unutmaki, o`rmonlar qiroli huzuridasan. Men borman, menga ulush bo`lib berish sening ishingmi? deb zarba berdi; notavon bo`ri ergacho`zilib qoldi.

So`ngra arslon qo`rquvdan dir-dir titrayotgan tulkiga yuzlandi:

— Nega qarab turibsan!? O`ljalarni sen taqsimla!

Falokatni sezib turgan tulki o`rnidan turib, ta`zim qilib shunday dedi:

— Ey ulug` sultonim... Ulush taqsimlash mening haqqim emas, ammo siz munosib ko`rganingiz uchun gapiraman. Bu quyon sizning nonushtangiz, echki tushligingiz uchun nafis yaxna bo`ladi. Ho`kizni esa kechqurun eysiz, dedi.

Arslon juda xursand bo`ldi va tulkidan so`radi:

— Bunday okilona taqsimotni qaerdan o`rganding?

Tulki bo`ynini egib, jonsiz yotgan bo`riga qarab qo`ydi va:

— Mana bu hadsini bilmagan bo`rining holidan..., deb javob berdi.

Kazvinlik bilan rassom

Kazvinliklarning eski bir odati bor. Tanalariga, qo'l va yelkalariga igna bilan ko'k naqshlar chizdirar edilar.

Kazvinlik teriga rasm chizadigan rassomning oldiga keldi:

— Ko'ksimga igna bilan bir rasm sol. Faqat jonim og'rimasin, dedi.

— Xo'p. Nimaning rasmini chizay?

— Mening burjim arslon. O'kirayotgan bir arslon rasmini chiz. Tezroq bo'l, ammo rasm yaxshi chiqsin.

— Bo'пти deya kazvinlikning ko'ksiga igna sancha boshladi. Joni og'rigan kazvinlik:

— Hoy usta!.. Nima qilyapsan, jonimni og'ritdingku, deya qichqirdi.

— Nima qilay, arslon rasmini sol deding, uning rasmini chizyapman.

— Qaeridan boshlading?

— Dumidan boshladim.

— Qo'y bu dumini, jonim og'riyapti. Mening arslonim dumsiz bo'la qolsin.

Usta "Yaxshi!" deya ishida davom etdi.

— Voy, jonim og'ridi, bunisi qaeri?

— Qulog'i.

— Qo'y, quloqsiz bo'la qolsin. Quloqni ham chizma.

Rassom boshqa bir joiidan boshladi. Kazvinlik faryod qildi.

— Qaerini chizyapsan?

— Gavdasini.

— Bo'ldi qil, mening arslonim gavdasiz bo'la qolsin, juda yomon og'ritding. Bu holda hushimdan ketaman.

Rassomning sabri tugadi. Qo'lidagi ignani qo'yib dedi:

— Men senday odam ko'rmadim. Dumsiz, quloqsiz, gavdasiz arslon ham bo'ladimi? Alloh taolo bunday arslon yaratmagan, qani, yo'lingdan qolma!

Rassom kazvinlikni do'kondan haydab yubordi.

Namozda gaplashgan hindlar

To'rtta musulmon hindi masjidida namoz o'qiy boshlashdi. Ittifoqo, ichkariga muazzin kirdi. ibodat mahali gaplashish, o'ngga chapga qarash namoz qoidalariga to'g'ri kelmaydi. Ammo ulardan biri yonidagi do'stidan so'radi:

— Ajabo muazzin azon aytdimi yoki namozga hali vaqt bormi?

Do'sti namoz o'qiy turib o'zini tutolmay javob berdi:

— Jim bo'l, namozda gaplashilmaydi! Namozing buziladi.

Uchinchi hind ikkinchisiga tanbeh berdi:

— Nega gapga aralashasan? Aslida o'zingga qara. Sen ham gapirding, sening ham namozing buzildi.

To'rtinchisi luqma tashladi:

— Namozlaring buzildi. Xudoga shukrki, men jim turdim.

Aslida to'rttalasining ham namozi buzilgan edi.

Qarilikdan

Keksa bir odam kasal bo'lib qoldi. Qo'ni qo'shni zudlik bilan tabib chaqirdi. Tabib

bemorning tomir urishini tekshirdi, isitmasini o'lhadi, yurak urishini eshitdi. Birozdan so'ng bemordan: "Nima bo'ldi?" deb so'radi.

Oh, so'ramang tabib! Xotiram pasaygan.

— Aslida tashvishlanadigan hech gap yo'q, qarilikdan, dedi tabib.

— Ko'zim oldi qorong'ulashadi, ba'zan ko'rmay qolaman.

— U ham hech narsa emas, qariliqtan.

— Oh tabib, yegan taomim hazm bo'lmayapti.

— Oshqozon kuchsizligi ham qarilikdan.

— Ba'zan nafsim hapradi.bu ham qarilikdanmi?

— Ha, bu ham qarilikdan! Inson qariganida yuz xil dardi, shikoyati bo'ladi.

Bemorning jahli chiqti:

— Qanaka tabibsan? Boshqa gaping yo'qmi? Senga faqat shuni o'rgatishdimi? Alloh har bir dardga darmon bergan, shuni bilmaysanmi? Hayf senga Tabib ohista bir tarzda javob berdi:

— Ey yoshi o'tgan, ishi bitgan inson, bu jahldorlik bilan qahr g'azab ham qarilikdandir...

O'zini telba ko'rsatgan oqil

Bir kimsaning

"Aqli odam izlayapman, muammo chiqib qoddi. Undan maslahat olmoqchi edim", deb so'rayotganini eshitgan bir kishi unga:

"Bizning shaharda o'zini telbalikka solib yurgan bir kishi bor. Tayoqni ot qilib minadi, bolalar bilan o'ynaydi. Eng oqil odam shu. U telba qiyofasiga kirgan

olim bir kishidir", dedi. Bu gapni eshittan haligi kishi o'sha shaharga ketdi. So'ray so'ray "Telba" ni topdi:

— Ey "ot" mingan odam. Bir daqiqaga "ot"ingni bu yoqqa hayda, deb chaqirdi. Telba yugurib keldi:

— Tezroq gapir "Ot"im juda asov, tepadi

— Uylanmoqchi edim. Qanday qizni tanlaganim ma'qul? Telba bunday dedi:

— Dunyoda uch xil ayol bor. Biri dard, ikkinchisi mehnat, uchinchisi ziynat Birinchisi senga aslo yor bo'lmas. Ikkinchisining yarmi seniki, yarmi sendan ayri qoladi. Uchinchisi esa senga vafoli bo'ladi.

— To'xta, shoshma, Xudo xayringni bersin! Shuni yaxshilab tushuntir! Bu uch turli ayollar kimlar?

Telba "ot"ining "jilovi"ni tortib, bunday javob berdi:

— Birinchisi, bolali beva xotindir. E'tiborini birinchi eridan bo'lmish farzandiga qaratadi.Xayolida bolasi bilan eri bo'ladi. Ikkinchisi bolasiz beva xotin. Yarmi seniki, yarmi oldingi erinikidir. Uchinchisi bokira qiz. U tamomila senga mulk bo'ladi.

Telba bularni aytgandan keyin "ot"ini niqtab bolalar orasiga ketayotgan edi. Haligi odam uni to'xtatib:Ey ulug' inson! Yana bir savolim bor. Javob ber, so'ngra ketasan, dedi.

— Nima deysan? Vaqtim ziq. Bolalar bilan o'yinga kechikypman.

— Bu qadar aql farosat egasi ekansan. Nega o'zingni telbalikka solib yuribsan?

Qari olim shunday javob berdi:

— Hokim meni shaharga qozi qilishga qaror berdi. Rad etdim, qabul qilmadilar. Sendan oqilrog'ini topolmaymiz dedilar. Shuning uchun o'zimni telba, devona ko'rsatyapman. Qoziliqdan ko'ra telba bo'lish afzalroqdir.

Karning bemor ziyorati

Oqqo'ngil bir kar odam kasal qo'shnisi holidan xabar olmoqchi bo'ldi. Uzicha:

"Qo'shnim kasal ekan. Uni borib ko'rishim, hol ahvolini so'rashim kerak, Ammo men karman, u esa xasta, ovozi chiqmaydi. Lekin kasaldan odatdagi savollar so'raladi va ma'lum javoblar olinadi. Men qandaysiz desam, u yaxshiman, rahmat deydi. Nima ovqatlar yeyapsiz deb so'rayman, albatta, bir taomning nomini aytadi. Men esa osh bo'lsin deyman. Tabiblardan kim kelyapti, desam, biron tabibning ismini aytadi... Men unga yaxshi tabib, deb aytaman", deb o'yladi.

Kasalning yoniga kirib bosh tomoniga o'tirdi:

— Yaxshimisiz? deb ahvol so'ragan bo'ldi. Kasal ingrangan holda:

— O'lyapman deb javob berishi bilan kar odam:

— Voy, voy, juda xursand bo'ldim dedi. Xasta:

— Bu nima degani? Birovning o'limiga ham xursand bo'ladimi deb g'azablendi.

Kar yana so'radi:

— Nima eyapsiz?

Xasta achchiq qilib:

— Zahar, — dedi. Kar uning bir taom nomini aytganini o'ylab: "Osh bo'lsin!" deb javob qaytardi. Kasalbutunlay aqddan ozayozdi.

Kar odam so'rashda davom etdi:

— Davolash uchun tabiblardan kim kelyapti?

— Qani, yo'qol bu yerdan! Azroil kelyapti, deb javob qaytardi. Kar:

— Juda bilimdon, tajribali tabib. Xudo xohlasa, yaqinda davosini topadi deganida, kasal chiday olmay:

— Daf bo'l deb baqirdi.

Kar esa qo'shnilik haqqini ado etganidan juda xursand bo'lib xayrlashdi.

Ko'ngil oynasi

Sulton saroyida xitoy rassomlari:

— Biz turk rassomlaridan ancha ilgor va mohirmiz, deb iddao qildilar. Bunga javoban turk rassomlari:

— Yo'q, biz ulardan ustunroqmiz. Bizning san'atimiz yuksak, deb bu da'voga qarshi chiqdilar. Bu bahsdan xabar topgan sulton rassomlarni imtihon qilishga qaror berdi.

Har ikki mamlakat rassomlari tayyorlansin, bir biriga qaragan ikki xonaga chiqarilsinlar!

Xitoy rassomlari o'zlariga berilgan xona devorlarini turli rangli rasmlar bilan bezadilar. Turk rassomlari esa xona qarshisidagi o'z xonalarining devorlarini faqat jilolab, oyna kabi yaltiratsdilar. Shunda xitoy rassomlarining chizgan rasmlari turk rassomlari xonalarining devorlarida yanada yaltiroq bir ko'rinish bilan aks etdi.

Sulton oldin xitoylik rassomlar xonasiga kirdi, ularning ishlari yoqdi. Oxirida turk rassomlarining xonasiga kirgan payt ,xuddi ulug' shamlarni ancha yorqin, ancha go'zal ko'rib, turk rassomlarini taqirladi.

Shu zaylda, turk rassomlari rasm chizmasdan, faqat xitoy rassomlarining asarlarini ming bir hunar bilan jilolantirganlari devorda aks etgiranlari uchun juda mohir deb tan olindilar.

Darvesh va muttaham xizmatchi

Bir darvesh sayohatga chiqdi. Aylanib borib darveshlar xonaqosida qo'noq bo'ldi.

Uning eshagini xizmatchilar og'ilxonaga bog'ladi, darveshni ham xonaqoning to'riga o'tqizdilar. Maroqli suhbat bo'ldi, so'ngra dasturxonlar yig'ildi. Darvesh shu payt juda sevadigan, zahmatkash eshagini esladi va xizmatchiga eshagini yaxshi parvarish qilib, unga yem berishlarini aytdi. Xizmatchi:

"Lahavla, bu nima deganingiz. Albatta bu mening vazifam, parvarish ham qilaman, arpa ham beraman", dedi.

Darvesh, ko'ngli to'lmay qayta: "Aybga buyurma, u sening ishing ekanini bilaman. Faqat eshagim biroz qarigan, tishlari ham sog'lom emas. Avval arpani ivit, biroz yumshasin, keyin somon bilan aralashtir".

Xizmatchi yana:

"La havla...", dedi.

Qisqasi darvesh qaysi payt ish buyursa, xizmatchi La havla..." ni qayta-qayta aytar, ammo eshakka na somon, na bir hovuch arpa berardi. Bechora eshak och, suvsiz, og'il xonada bazo'r tong ottirdi. Darvesh esa xizmatchidan ko'ngli to'q, xotirjam uyquga ketdi.

Tushida xaddidan oshgan bir bo'ri eshagiga hamla qilayotganini ko'rdi va shu zahoti ko'zini ochdi.

"Ishkilib, yaxshilikka bo'lsin!" deb, yana uyquga ketdi. Bu safar eshagining yotib qolganini ko'rdi. Shu tariqa tunni ming bir vasvasa bilan o'tkazdi.

Tong paytida xizmatchi eshakni eslab, og'ilxonaga bordi. Qarasa, eshak ochlik va suvsizlikdan paripyun bo'lib yerda uzanib yotardi. Xizmatchi qo'lga tayoq olib eshakni ura ketdi. Eshak bazo'r oyoqqa turdi. Xizmatchi tezda eshakning to'qimini to'g'rilab, qayishini bog'ladi. So'ng xonaqo oldiga olib bordi. Darvesh mezbonlar bilan xayrlashdi, so'ng eshagini niqtadi.

Eshak bir oz yo'rg'alagach qoqilib erga yiqildi ko'rganlar yugurib kelib darveshni ham, eshagini ham turg'izdilar. Ammo, eshak yana yotib oldi. Kimdir eshakning bo'ynidan tortdi, kimdir qulog'ini bukdi. Foydasi bo'lmadi... Darveshga: "Bu ne hol? Eshagingni bir dardi bordirki, yotib qoldi", dedilar.

Darvesh holatni tushundi va bunday dedi: "Kechasi bilan "la havla..." yegan eshak yursa, shuncha yuradida. Ozig'i kechasi "la havla..." bo'lsa, tasbeh o'girib tursa, kunduzi mana shunday sajda qiladi..."

Zolimning xayri...

Podshoh juma kuni masjidga ketayotgan edi. Soqchilar ko'chada to'plangan xalqqa bir tarafdin yo'l bo'shating deb baqirar, bir tarafdin tepib, tayoq bilan urib, yo'l ochayotgan edi. Ojiz bir kambag'al soqchilardan o'n darra yedi. Boshi, ko'zi qontalash bo'ldi. Zulmga chiday olmadi. Qo'llarini ochib podshohning orqasidan shunday baqirdi:

— Qilgan oshkora zulmingni qara Alloh saqlasin. Masjidga boryapsan, go'yo yaxshi ish qilyapman deb o'ylaysan. Yaxshi ishing shu bo'lsa, yomonliging qanday, kim bilsin?

Kampir bilan shayton

Yuzini ajin bosgan, yoshi to'qsonlardan oshgan bir kampir qayta erga tegish

savdosiga tushdi. Oyna oldiga o'tirib, yuzini bo'yadi, ammo burushgan yuz bo'yoq ushlamasdi. Ajinlarni yopish uchun Qur'oni karim sarlavhalaridagi zarhallarni olib yuziga yopishtirdi. Ammo zarhallar ham to'kilaverdi. Ularni tupigi bilan yonoqlariga qayta yopishtirdi. Yana to'kildi. Shunda u: hop seni ko'r shayton, la'nat bo'lsin deya ming'irladi. Buni eshitgan shayton tezda kamggarga ko'rinib, shunday dedi:

— Ey shum kampir... Sening bu qilig'ing umrim bo'yi xayolimga ham kelgan emas. Qur'ondagi zarhallarni olib, yuziga yopishtirish kimning ham aqliga keldi? Nega meni ayblaysan? Sen hiyla va yovuzlikda yuz shaytonga dars berasan. Menga tuhmat qilma...

Adolat mushti

Xasta bo'lgan bir odam shifokorga:

— Tomir urishimni tekshirib, dardimni aniqla dedi.. Shifokor bemorni tekshirib ko'rdi.. Hech umid yo'q. O'limi yaqin edi. Bemorga:

— Bor, ko'ngling nima tusasa shuni qil. Parhezga ehtiyoj yo'q, dedi.

Bemor xursand, ko'ngli xohishiga ko'ra daryo bo'yiga bordi. Qarasa, bir darvesh yuz qo'lini yuvyapti. Taqir boshini ko'rishi bilan bir tarsaki urgisi kedtsi. Aslida shifokor ham: "Ko'ngling nima xohlasa shuni qil", degan edi. Shunday qilmasa, dardi og'irlashadi. Qo'lini ko'tarib, taqir boshiga bir tarsaki tushirdi. Darvesh achchiqlandi, joyidan saqrab turdi. U ham bemor odamga musht bilan javob bermoqchi bo'ldi. So'ngra e'tibor bersa, eti suyagiga yopishgan bir jasad... Ursa yiqilib o'ladi. Tegmadi, ammo, bemorni qozining huzuriga olib bordi. Shikoyatini aytdi:

— Bu odam hech bir sababsiz meni urdi. Jazo berishingizni so'rayman. Qozi bir darveshga, bir bemorga qaradi. Bemorning oyoqda turadigan holi yo'q... Ichi achidi. shikoyatchiga:

— Ko'rmayapsanmi, bu odamning eti suyagiga yopishib qolgan, bunaqalar o'lik hisoblanadi. Men tiriklarga hukm chiqaraman. Voz kech bu da'voingdan, dedi.

Darvesh da'vosida qat'iy turdi:

— Mening hech bir gunohim yo'q ammo urgani aniq, o'lik bo'lsin, tirik bo'lsin, men adolat istayman, dedi.

Qozi:

— Yaxshi, unday bo'lsa deb, bemor odamdan so'radi:

— Oz bo'lsa ham puling bormi? Bemor javob berdi:

— Olti dirham pulim bor. Boshqa hech narsam yo'q Qozi hukm chiqardi:

— Yaxshi, uch dirhami o'zingda qolsin. Uch dirhamini bu odamga ber. U bechora ham yo'qsul..

Qozining bu hukmiga bemor g'azablendi. Aslida qozining ham tumshug'iga bir musht tushirgisi bor edi. Chiday olmadi. Modomiki bir tarsakining jazosi uch dirham ekan, qolgan uch dirhamni ham qrziga beraman deb o'yladi va o'rnidan turib qozining tumshug'iga bir musht tushirdi.

Qrzi g'azab bilan sapchib o'rnidan turdi. Shu payt bemor odam:

— Qozi janoblary, nega qizishasiz? Sizning hukmingiz adolatga tayanadi. O'zingiz uchun ravo ko'rmagan hukmni birovga qanday ravo qo'rasiz? Shu olti dirhamni oling, ikkingiz bo'lishing, deya mahkamadan chiqib ketdi.

Mato o'g'irlagan tikuvchi

Bir zamonlar Jigaro'g'li ismli gapdon, o'g'ri, hiylakor tikuvchi bo'lgan ekan. Mijozlarining gazlamalarini o'g'irlardi.

Sodda bir odam:

— U mendan hatto oddiy ip ham o'g'ir olmaydi. Agar bir parcha gazlama o'g'irlasa, so'z beraman, shu otim sizniki bo'lishiga..Agar o'g'ir1ay olmasa, sizdan bir ot olaman.. Men bilan bahslashadigan bormi deya maqtana ketdi.

O'rtoqlari:

— Voz kech bu bahsdan, o'zingga ishonma. U qancha oqillarni mot qilgan, seni ham mot qiladi, desalar ham so'zida turib oldi. Ilojsiz bahs boyladilar.

Ertasi kuni sodda odam bir to'p atlas gazlamani qo'litiqlab shaht bilan Jigaro'g'lining do'koniga kirdi. Tikuvchiga savol berdi. Usta darhol kulimsirab o'rnidan turarkan:

— Marhamat, hush kelibsiz, dedi. joy ko'rsatdi. Hol ahvol so'radi. Bulbul kabi sayray ketdi. Sodda odam birpasda yumshab qoldi. Titroq ovoz bilan:

— Shu Istanbul atlasidan menga bir yaktak tikib bersang. Beldan pasti keng, ust tarafi tor bo'lsin. Shunday tikkinki, menga yarashsin, dedi.

Tikuvchi odatga ko'ra sharbat berishga usta edi.

— Aziz mijozim, senga o'zi nima yarashmaydi . Kiyim degani sening ustingda tursinda. Amring bosh ustiga deya gazlamani olib o'lchadi va sodda odamni gapga tutishni boshladi. To'xtamasdan gapirib, qiziqarli hikoyalar aytdi. Gap orasida qaychisi bilan gazlamani bicha boshladi. Har bir hikoyani aytganda mijoz qahqaha otib kular, tikuvchi esa har safar unga sezdirmasdan bir parcha matoni kursisi ostiga yashirardi.

Sodda mijoz:

— Xudo haqqi, yana bir latifa ayt. Juda ma'qul bo'ldi, dedi.

Tikuvchi aytdi, odam kularkan kesilgan mato bo'laklarini etak ostiga yashirardi.

Sodda odamning iltimosiga binoan tikuvchi yana bir latifa aytdi. Sodda odam o'rtoqlari bilan o'ynagan bahsini unutdi. Qahqahaga berildi. Chalqancha yerga yiqildi. Tikuvchi o'z ishini qildi.

Sodda odam yolvorardi:

— Tilingga asal, yana ayt, ayt.., derdi. Nihoyat tikuvchi chiday olmadi:

— Qanaqa go'l odamsan! Yana bir latifa aytsam yaktak ustinga tor keladi, esingni yig'. Asl vaziyatni bilsang, qon yig'lar edyng, dedi.

Ikki latifa

Yoshi ellikdan oshgan, soch soqoli oqargan odam yosh bir qizga uylanibdi, sartaroshga boribdi va unga:

— Usta, yaqinda uylandim. Senga malol kelmasa, shu sochimdagi, soqolimdagi oqlarni olsang, debdi.

Sartarosh pinagini buzmay mijozning soch soqolini tagidan qirtishlab olibdi. So'ng olingan sochlarni haligi kishing oldiga qo'ydi.

— Kechirasiz, juda shoshilinch ishim chiqib qoldi.

Sizga malol kelmasa, oqlarini ajratib tursangiz, deb chiqib ketdi.

* * *

Bir kishi tepakal odamni ko'rib qoldi va tog'oraga o'xshagan boshiga urgisi keldi;

sharaqlatib bir urdi. Shapaloq yegan odam o'qdek joyidan uchib ketdi. Uni urgan kishi:

— To'xta, yonimga kelma. Senga do'stona bir savolim bor, javob ber, mayli keyin meni istaganingcha ur. Sening boshingga urganimda "qars" degan bir ovoz chiqdi. Ajabo, bu shapaloq ovozi mening qo'limdan chiqdimi yoki sening boshingdanmi? Shu savolimga javob ber.

Shapaloq egan odam uning savoliga javob bermadi. Yoniga keldi va bu odamga ham bir shapaloq tushirdi va shunday dedi:

— Do'stim, og'riqdan men hali qutulolmadim, qanday qilib o'ylashim mumkin? Endi bu ovoz qaerdan chiqqanini o'ylash navbati senda.

Vahima falokat keltirar

Maktab talabalari ustozlaridan bezor bo'lishibdi, ko'p o'qish, yozish, uy vazifalari ularni juda charchatibdi. Ko'chada o'ynashni istashibdi. Bir chorasini o'ylashibdi. Nima qilib bo'lsa ham, ma'lum vaqt ustozni maktabdan uzoqlashtirishga qaror qilishibdi. Oralaridagi eng kichkina, ammo juda ziyrak bir o'quvchi, shunday dedi:

— O'rtoqlar, o'qituvchimizning hech qaeri kasal emas. Qani endi bir necha hafta xastalansayu, biz ham dam olsak. Qanday bo'sh uchun harakat qishsh kerak. Do'stlari unga;

— Qanday qilib soppa sog' odam kasal bo'lishi mumkin? dedilar. Haligi bola:

— Bo'ladi, dedi. Men bir hiyla o'yladim. Ertaga dars boshlangandan so'ng sinfga birinchi kirgan bola ustozimizga: "Ustoz, tinchlikmi! Yuzingiz ancha so'lg'in, sarg'ayibdi, beholmisiz? Allohshifo bersin", deb xasta bo'lganini aytadi. Ustoz, bu gaplardan vahimaga tushadi.

Talabalar o'zaro maslahat qilishdi va ertasi kun ertalabdan sinfga ilk kirgan o'quvchi:

— Tinchlikmi ustoz Alloh shifo bersin. Yuzingiz sap-sariq. Mazangz yo'qmi? dedi.

Ustoz:

— Valdirama, kasal emasman, bor joyingga o'tir, deb qo'rslik bilan javob berdi.

Sinfga kirgan ikki uch o'quvchi ham ustoziga:

— Alloh shifo bersin, deb yuzining sarg'ayib ketganini aytdi.

Ustozni vahima bosdi. O'z-o'ziga: "Xotininimning aqli joyida emas, yuzimning so'lganligini, vujudimning titraganini qaerdan ham bilsin. Uning dardi mei emas. O'ziga oro berishdan boshqa narsani o'ylamaydi", deb gapirdi.

Bu orada o'quvchilar go'yo darsni takrorlagan bo'lib, shovqin suron ko'tara boshlashdi. Ustoz vahima ichida shovqin surondan boshi og'rib uyiga ketdi. Eshikni ochgan xotiniga:

— Ey sen xotin, ko'rmisan, holimga bir qara yuzimning so'lg'inligini hamma ko'rdi, nega sen ko'rmading, begonalar mening dardim bilan qiziqishadi, sen men bilan bir uyda yashab nahotki isitmam chiqqanini bilmading. Men kasalman, tez yotog'imni tayyorla, dedi.

Xotini uni

— Ey xo'jayin, sizda xastalik alomati yo'q, xohlasangiz oyna keltiraman, sizda shunchaki bir vahima bor, dedi. Unga javoban eri:

— Vujudim dir-dir titrayotganini ko'rmayapsanmi, menga boshimning og'rig'i yetadi. Bor, yotog'imni tayyorla, dedi.

Xotini noiloj o'rin joy' tayyorladi. Eri oh uf qilib, o'zini to'shakka otdi. Boshini bog'lab ustma ust ko'rpa yopdi.

O'quvchilar sevinib uy uylariga tarqaldilar. Onalari bolalarining bunday vaqtli

qaytganlaridan hayron bo'ldi. Bolalar: "Ustozimiz kasal bo'lib qoldilar, bizga ham ta'til bo'ldi", dedilar. Bu payt ustozning uyiga yaqinlari, qo'ni qo'shnilar kelishar, ustoz qavat qavat ko'rpa tagida terga botib yotardi.

— Sog'ayib keting ustoz, qanday qilib kasal bo'lib qoddingiz, hech xabarimiz yo'q, deganlarga:

— O'zim ham bexabar edim, baraka topgur bolalar aytishdi. Shunday og'ir xastaligimni sezmay qolibman, deb javob berardi.

Ha, ustoz o'zining kasalligiga batamom ishongan edi.

Xoja bilan quli

Bir kishi hammomga borishga ehtiyoj sezdi. Tong payti quliga: "Sungur uyg'on. hammom togorasini, lungi va sovun ol. Hammomga bormoqchiman", deb buyurdi.

Qul darrov hozirligini ko'rdi. Birgalikda yo'lga tushdilar. Shu paytda bomdod namoziga azon chaqirildi. Namozga ixlosi baland bo'lgan qul xojasiga yolvorgansimon: dedi

— Ey mening marxamatli xojam. Siz do'konda biroz o'tirib tursangiz men shu ro'paradagi masjidga namoz o'qib olsam, dedi.

Xojasi rozi bo'lib, do'konda o'tirdi. Sungur esa masjidga kirdi. Bir ozdan so'ng jamoat namoz o'qib masjidgan chiqdi. Xoja qulini kutdi, lekin nimagadir qul ko'rinmasdi. Ancha paytgacha kutdi, darak bo'lmadi. Xavotir olib masjidning eshigiga borib dedi:

— Sungur, seni kugyapman, nega tashqariga chiqmayapsan?

Sungur javob berdi:

— Xojam, menga yana biroz vaqt bering, hozir boraman.

Xoja yana kutdi. Oxiri sabri tugab yana takror aytdi:

— Hoy Sungur kech qolyapmiz. Tugat shu namozingni tezroq. Tugatginda tashqariga chiq!

— Xojam, hozir boraman. Yana biroz...

Xojasi ortiq chidolmadi. Bu safar buyruq ohangda qulni tashqariga chorladi.

Qul yana:

— Xojam, men chiqmoqchiman, lekin qo'yib yubormayaptilar, dedi.

Xoja hayron bo'ldi.

— Masjidga hech kim qolmagan bo'lsa, seni kim qo'yib yubormayapti? deb baqirdi. Sungur shunday javob berdi:

— Seni masjidga kirishingga yo'l qo'ymayotgan meni ham ichkaridan tashqariga chiqishimga yo'l qo'ymayapti. Seni ichkariga kirishingga izn bermayotgan mening ham tashqariga chiqishimga mone'lik qilmoqta. Sening bu tarafga qadam bosishingga ruxsat bermayotgan mening xam tashqariga chiqishimga ruxsat bermayapti. Chiqmayotganimning sababi ana shu.

Keling, ko'ring, eshak ketdi...

So'filardan biri yo'lning ustidagi xonaqohga mehmon bo'ldi. Mezbonlar so'fining eshagini og'ilga, so'fini esa bosh chodirga olib kirdilar. Xonaqohda o'tirgan darveshlar bir burda nonga muhtoj, yo'qsil kishilar edi. Xonaqohlariga tushgan mehmonning ham qorni och. Nima qilsinlar? Yig'ilishib bir qarorga keldilar: Mehmonning eshagini sotib, uning puliga yegulik olib, samo raqsini tashkillashtirmoqchi bo'ldilar. Suhbat boshlanadi. Shu

tariqa xonaqohlarga tushgan Tangri musofirining ko'nglini ko'garadilar. Tong otgach esa Alloh karim...

Eshak tez sotildi. Puliga har xil yeguliklar olib kelindi. Shamlar yoqildi. "Bu kecha xonaqohga kelgan mehmon sharafiga ziyofat bor. Samo raqsi bo'ladi", deya hamma yoqqa xabar berdilar. Haqiqatdan ham tunda katga majlis bo'ldi.

So'fi xursand, o'ziga ko'rsatilgan iltifot, siylov tufayli boshi osmonda, chapak chalar, goh oyoqqa turib samo raqsiga berilar edi. Majlis oxirida sozandalar va xonandalar: "Eshak ketdi, eshak ketdi" deya ohangli bir naqorat ayta boshladilar! Mehmon so'fi ham ularga qo'shilib baqirar, hatto, ovozi ularnikidan balandroq chiqardi.

Shundan keyin charchab, hammasi tarqalishdi. Tong otganda so'fi yo'lga chiqishga tayyorgarlik ko'rdi. Ashyolarini to'plab og'ilxonaga tushdi. Ne ko'z bilan korsinki, eshak yo'q. Og'il bo'm bo'sh.

"Balki eshagimni sug'orish uchun tashqariga chiqargan bo'lsa kerak, birozdan keyin olib kelishadi", deya o'yladi. Xizmatkor kelganda so'fi:

— Eshak kaerda? deya so'radi. Xizmatkor kulib dediki:

— Qaysi eshakni so'rayapsan? So'fi hayron:

— Qaysi eshak bo'lardi? Kecha senga o'z qo'lim bilan topshirgan eshaknida. Senga bergan edimku? Inkori qilsang, mana mahkama!

Xizmatkor bo'yin egdi va:

— Kecha tunda darveshlarning hammasi meni qistovga olib, eshagingni qo'limdan oldilar, olib borib sotdilar. Men nima ham qila olardim? dedi.

So'fi:

— Yaxshi, ammo.nega xabar bermading? Agar menga aytsang, eshakni kim olgan bo'lsa, undan qaytarib olardim, deganida, xizmatkor chiday olmadi va:

— Vallohi, senga aytish uchun necha marta keldim, sen: "Eshak ketdi, eshak ketdi" deya baqirayotganding, xursand holda qarsak chalayotganding. Men bu shodon holingni ko'rib rozi ekanda, deb o'yladim va orqamga qaytdim.

So'fining aqli joyiga keldi va:

— Ularning hammasi yoqimli kuylayotgandi. Mening ham zavqim kelib, qo'shilib aytdim. Haqiqatdan bunday bo'lganini bilmagandim deya qayg'uga botdi.

Darbadar odam va tuyakash

Uysiz, joysiz butunlay darbadar bir odam zindonga tushdi. Puli yo'q, kimning qo'lida non ko'rsa, qo'lidan tortib olar, qaerda yegulik, ichgulik topilsa, o'sha yoqqa borardi. Zindondagilar bu odamdan bezor bo'lib, soqchiga shikoyat qila boshladilar:

Tezda salomimizni qoziga yetkaz, bu pastkash odamdan ranjiganimizni, bezor bo'lganimizni ayt. Bu ochofat, yeb to'yimas pashsha kabi tong otmasdan har yegulikka qo'nadi. Oltmish kishinyng taomi unga yetmaydi. Jonimizga tegdi. Bizni bu odamdan qutqarsin!

Soqchi mahkumlarning tilagini qoziga yetkazdi. Qozi odamni zindondan chaqirtirdi. Surab surishtirdi. nixoyat mahkumlarning haq ekani aniq bo'ldi. Darbadarga qarab:

— Tez zindondan yo'qol . Bor, uyingga ket, ko'zimizga ko'rinma deya xaqoratladi. Yuzsiz odam qoziga:

— Agar meni zindondan haydasang, ochliqtan o'laman. Mening na uyim, na mol mulkim bor. Zindon menga jannat. Men g'irt darbadarman, dedi. Qozi yana surishtirib chiqdi. Haqiqatdan ham bu odamning hech kimi yo'qligi, firibgar bir darbadar ekani ma'lum bo'ldi.

Jarchilarni chaqirtirib shu amrni berdi:

— Bu odamni shaharda aylantiring, bu ahmoq va muttaham darbadardir" deya e'lon qiling. Hech kim unga qarz bermasin, narsa sotmasin.

Jarchilar odamni mahkam bog'ladilar. Uni shu yerdan o'tayotgan bir o'tinchining tuyasiga mindirdilar. Tuyakash:

— Rahm kdlinglar, mening ishim bor, desa ham hech kim quloq osmadi, eshitmadi.

Tuyaning tizginini qo'lga berdilar. Jarchilar dovul chalib, shaharni aylandilar. Xalqqa:

"Ey odamlar, shu tuyaga mingan odamni yaxshi tanib oling. Bu odam hiylagar, mutgaham, darbadardir. Unga nasiyaga narsa sotmang, qarzga pul bermang. Hatto sizga, sotish uchun ho'kiz keltirsa ham ishonmang. Agar aldanib, bu odamdan da'vo qilsangiz, hech qanday jazoga tortilmaydi, zindonga ham tashlanmaydi. Yaxshilab ko'rib, tanib oling!" deya e'lon kilishardi. Shu holatda maydonlarni, ko'chalarni kezdilar. Qorong'u tushgach, odamni tuyadan tushirib qo'yib yubordilar. Tuyakash darhol darbadar odamning yoqasiga yopishdi:

Hoy qayoqqa ketyapsan? Kechgacha seni bekorga aylantirdimmi? Insofing bormi? Hech bo'lmasa tuyamning somon pulini berib ket... dedi.

Darbadar odam tuyakashga shunday dedi:

— Ey, senda o'zi aql bormi? Biz kechgacha nima deb aylandik... Qulog'ing tom bitganmi? Dovul chalib jarchilar tomoqlarini yirtdilarku. "Bu odam darbadar, puli yo'q, aldanmang", deya yetti qavat osmonga eshittirdilar. Ajabo, sening qulog'ing ta'magirlik bilan to'lganmi? Ta'magirlik insonni ham kar, ham ko'r qiladi

Tuyakash turgan joyida qotib qoldi.

"Agar..."li uy

Bir odam uy izlayotgandi. Do'stlaridan biri uni o'z mahallasidagi vayrona uyga olib bordi. Do'sti:

— Agar bu uyning shifti bo'lsa, menga qo'shni bo'lib yasharding. Agar biror xonasi bo'lsa, bola chaqang bilan osoyishta yasharding, deya uzoq vaqt "agar" deb suhbatlashdi.

— Ha, do'stlarga qo'shni bo'lib yaqin uyda yashamoq yaxshi, faqat "agar" deb yashash bilan hech narsaga erishib bo'lmaydida, dedi uyga talabgor kishi.

Tadbirkor bog'bon

Bog'bon bog'iga uchta o'g'ri kirganini ko'rib qoldi. Bularning biri xalqqa fatvo beradigan faqih (olim), ikkinchisi payg'ambar avlodidan ekanini aytuvchi bir zot,uchinchisi esa shayxga ko'p yillar murid bo'lgan so'fi edi. Bog'bon o'zicha o'yladi. Hozir bularni tutib eplab bo'lmaydi, kuch birlikta. Yaxshisi, bu uchlikni tarqatib, ularni alohida alohida jazolash lozim. Shu niyatda ularga jimgina yaqinlashdi. Bog'iga xush kelganlarini aytdi, so'ngra so'figa:

— Mening uyim shu yaqin atrofda. malol kelmasa, borib bir sholcha olib kel, daraxtning tagiga to'shab o'tiraylik, deb iltimos qildi.

So'fi ketgach, faqih bilan sharifga qarab:

— Sizlar ulug' insonlarsiz. Biringiz fatvo bilan yo'l ko'rsatasiz, yana biringiz bilan faxrlanamiz. Bu mechkay, xasis so'fi kim bo'libdiki, sizdek ulug' zotlar bilan hamtovoq bo'lsa? Uni kelishi bilan daf iling, qaerga ketsa ketsin. Sizlar esa bog'imda eng aziz

mehmonlarim bo'lib yeb ichasizlar, dedi.

Bu taklif ularga ma'qul keldi. So'fini: "ket bu yerdan, sen bilan do'st bo'lishni istamaymiz", deb haydashdi. So'fi uzoqlashgach, bog'bon uni tutib oldi va:

— Hoy, sen ko'ppak Bog'imga kirishga qanday jur'at etding, senga bu yo'lni qaysi shayx ko'rsatdi deya uni rosa do'pposladi.

Bog'bon boqqa qaytdi. Endi sharifga qarab: aziz do'stim. Hoynahoy ochqagandirsan. Senga kichkina bir xizmat; mening uyimga bor. Xizmatkorimga ayt yupqa non bilan qazi bersin. Olib kelsang, uchchalamiz qorinni to'ydiramiz, dedi. Og'zidan so'lagi oqqan sharif bog'bonning uyiga ravona bo'ldi. Bu orada bog'bon fakihga:

— Mana bu sharif deganingiz bema'ni odam. O'zini payg'ambar avlodidan deb da'vo qiladi. Onasi qanday ayol bo'lgan, kim biladi? Sen aqlli, bilimli, ko'pni ko'rgan odam bo'lsang, qanday qilib, unga ishonib, yoningda olib yuribsan? deyishi bilan faqihning ichiga go'yo bir qurt o'raladi. Sharif kelar kelmas so'ka boshladi:

— Hoy yolg'onchi, bu boqqa seni kim chaqirdi? O'g'rilik senga kimdan meros qolgan? Arslon bolasi, arslonga o'xshar. Qani menga aytchi, sen payg'ambarga qaysi tomondan o'xshaysan? dedi va yana bir qancha achchiq gaplar aytdi. Uni oldiga solib haydadi.

Bog'bonning istagani bo'ldi faqih yolg'iz qoldi. Ta yoqni qo'liga oldi va:

— Ey noshud faqih sening fatvong boqqa ruxsatsiz kirishmi? Buni qaysi huquq kitobida, qaysi qonunda o'qiding? deb faqihni ura boshladi.

Bog'bon gapirib urar, urib gapirar edi. Bechora faqih boshiga har tayoq tushganda:

— Ur, uraver, fursat g'animat... Do'stlaridan ayrilganning kuni shu, haqqi esa tayoqtir. Ur., deya ingrardi.

Ahmoqning sevgisi

O'rmonda ayiqni katta bir bo'g'ma ilon bo'g'ar, belidan o'rab olib siqardi. Ayiq esa jon holatda baqirardi. Shu payt o'tib ketayotgan o'tinchi ayiq holini ko'rdi va tezlik bilan qilichini chiqarib, ilonni ikkiga bo'lib tashladi. Shunday qilib, o'tinchi ayiqni o'limdan qutqarib qoldi.

Ayiq endi o'tinchining orqasidan qolmas, o'ziga qilingan yaxhlikka javoban o'tinchi bilan bo'lishni, unga xizmat qilishni istardi. O'tinchi ayiqqa necha marta orqasidan yurmaslikni aytsa ham, ayiq ahdidan voz kechmas, sodiq bir itdek uyining eshigi oldida uni kutardi. Buni ko'rgan qo'ni qo'shni o'tinchiga:

— Ey baraka topgur, ayiqning do'stligiga ishonib bo'lmaydi. Ahmoqning do'stligi dushmanliqtan battardir. Hamjinslaring qolib, ayiqqa ishonma. Uni daf qil, ketsin... dedilar. O'tinchi o'zicha: "Meni ayiqdan qizg'anishyapti, mening baquvvat yordamchim borligiga hasad qilishyapti. Har holda, bir birlari bilan kelishib olib ayiqdan meni sovutmoqchi bular", deya o'ylab ularning gaplariga quloq solmadi.

O'tinchi bir kuni ayiq bilan birga o'rmonga o'tin kesishga ketdi. Biroz ishlagach, o'tinchi dam olish uchun daraxt soyasiga yotdi. Ayiqning yonida qo'riqchilik qila boshladi. Bir mahal xira pashsha kelib o'tinchining yuziga qo'ndi. Ayiq do'stiga yaxshilik qilish uchun pashshani quvladi, lekin pashsha o'tinchining yuziga qayta qo'ndi, ayiq uni yana quvladi. Pashsha havoda bir doira chizib uchgandan so'ng yana o'tinchining yuziga qo'ndi. Ayiq qancha urinmasin pashsha o'tinchidan aslo uzoqlashmasdi. Ayiqning jaxdi chiqti. "Pashshani o'ldirishdan boshqa chora yo'q", deb o'yladi va yugurib borib kattakon bir toshni olib, pashshani o'ldirish uchun bor kuchi bilan o'tinchining yuziga otdi. Tosh o'tinchining yuzini majaqlab yubordi...

Juho va uning otasi

Mahallada bir odam qazo qilibdi, jasadi tobutga solinib, mozorga olib ketilarkan, tobutning orqasidan bir bola ham yig'lab, ham baqirib:

— Otajonim, sizni qaerga olib ketishyapti? Sizni tuproqqa ko'mmoqchilar, oh otajonim, bu yer shunday qorong'u va tor bir joyki, bu yerda na nur, na deraza, na sholcha, na bir burda non bor... Hatto, ovqat hidiyam yo`q...

Bolaning bu hayqirishlarini shu yerda turgan Juho (arablarning Nasriddin Afandisi) eshitib, otasiga:

Otajan, qarang, marhumni bizning uyga olib ketishyapti, dedi.

Shunda otasi Juhoga:

— Ey nodon, nega endi biznikiga olib borishadi? deya so`radi.

Juho javob berdi:

— Otajan eshiting, bola nima deyapti? Marhumni shunday birjoyga olib ketishyaptiki, u erda na sholcha, na nur, na taom va na deraza... Hech narsa yo`q. Axir bu bizning uy bo`lmasdan qae?

Nafs yirtqich arslon kabidir

Kimsasiz o`rmonda haybatli bir arslon yashar edi. O`rmondagi barcha hayvonlar undan bezor bo`libdi. Bunday hayot kechirishdan qutulish uchun chora izlashibdi. O`ylab o`ylab, arslonga elchi jo`natishibdi. Elchi:

— Ey o`rmonlar qiroli arslon... Har kun oramizdan birimizni tutib yemoqtasan. Bunga noroziligimiz yo`q; shu sabab ovora bo`lmasdan o`z taxtingda o`tir, biz senga har kuni oramizdan birini olib kelamiz. Sen esa uni maza qilib yeysan. Shunda hammamiz umrimizni huzurda o`tkazamiz..., debdi.

Bu taklif arslonga yoqib tushibdi va qabul qilibdi.

Endi har tong bir hayvon unga taslim bo`lar ekan. Kunlarning birida navbat quyonga kelibdi. Hayvonlar:

— Ey voh endi ne qilamiz, qismatimiz shu ekan. Barchamizning rohatimiz uchun birimiz o`lmog`imiz darkor. Qani, vaqt o`tkazmasdan yo`lga tush. Arslonning g`azabini qo`zg`atmaylik, deyisha ham, quyon yo`lga tushmabdi. Hayvonlar ko`rqib, unga yalina yolvora zo`rg`a yo`lga tushirishibdi.

Quyon bermalol, vaqt o`gkazib, shoshilmay arslonning yoniga kelibdi. Ochlikdan ko`zi to`rt bo`lgan arslon o`dag`aylabdi:

— Qaerlarda qolib ketding? Nega kechikding? Quyon bo`lsa yolgondakam qo`rquv bilan terlarini artibdi va bo`ynini quyi solib debdi:

"Janobi oliylari, men sizga hurmatsizlik qilganim uchun kech qolmadim, aksincha ertalab vaqgli yo`lga chiqdim, ammo bir arslon yo`limni to`sdi, uning changalidan qutulish qanchalik qiyin bo`lganini tasavvur ham qila olmaysiz".

Arslon g`azablanib so`rabdi:

"Kim bo`ldi u gustoh? Bu o`rmonda birgina mening hukmim o`tadi. Kim ekan u, tezroq ayt?"

Quyon mamnun holda narigi arslonni maqtabdi, buning esa battar achchig`i kelibdi. . Arslon chiday olmabdi:

"Oldimga tush, menga ko`rsat u pastkashni!" debdi. Yo`lga tushishibdi. Quyon uni bir quduq tepasiga olib kelibdi: "Sultonim, u mana shu quduq ichida. Unga qarang, qanday dahshatli".

Arslon hayajon bilan quduqqa qarabdi. Suvda aksini ko'ribdi. Quduq ichidagi aksiga karab o'shqiribdi, aksi ham o'shqiribdi. Quyvon fursatni boy bermay:

"Ko'rdingizmi, afandim? Sizni olishuvga chaqirayapti", debdi. G'azablangan arslon:

"Bir diyorda ikki sulton bo'lmas, parchalab tashlayman uni", deb o'kiribdi va o'zini quduqqa tashlabdi.

Har narsaning oxiri bor. Quyvon ko'm ko'k o'tloqlarda sakrab sakrab hayvonlarga xush xabarni yetkazibdi.

To'tiqushning hiylasi

Bir savdogar uyida ovozi yoqimli, gapiradigan, quvnoq to'giqushni parvarish qilar va u bilan ko'nglini yozardi.

Bir kuni tijorat uchun Hindistonga yo'l tadorigini ko'ribdi. Uydagilarning har biridan alohida alohida: "Aytinglar Hindistondan sizga nimalar olib kelayin? Nima xohlaysiz?" deb so'rabdi. Har kim o'z istagan narsasini aytibdi va navbat to'tiqushga kelibdi." Savdogar:

— Ey go'zal to'tiqushim, so'yla, nima istaysan, keltiraman istagan narsangni, debdi.

To'tiqush bo'ynini xam qilib:

— Madomiki Hindistonga ketayotgan ekansan, u yerdagi to'tiqushlarni ko'rsang, mening holimni atroflicha tushuntir. Aytginki, sizning hasratingizda yongan bir to'tiqushim bor. Bizning uyda qafasga solingan. Sizga salom aytdi va sizdan yordam istadi. Qismat ekan, men bu yerda, g'urbat yerlarda hasrat chekayotirman, siz esa yashil manzaralar, daraxtlar orasida gul bog'lar qo'ynida, sayr etayotirsiz. Do'stlar vafosi shunday bo'ladimi, deb ayt, debdi.

Savdogar:

— Yaxshi, aytganlaringni yetkazaman, deb yo'lga tushibdi. Hindiston hududiga kirishi bilan daraxt shoxlarida bir gala to'tiqushni ko'ribdi. Otini qo'yib, ularga to'tiqushi aytgan gapni oqizmay tomizmay yetkazibdi. Bu gaplarni eshitgan to'tiqushlardan biri titrashni boshlabdi. Birozdan so'ng nafasi qaytib, yiqilib o'libdi. Savdogar bu holdan qattiq iztirobga tushibdi:

— Afsus, bir jonning boshiga yetdim. U har holda mening to'tiqushimni sevgilisi yoki qarindoshi edi. Koshki gapirmasaydim, xabar bermasaydim. Bechoraning joniga zavol bo'ldim, deb o'ylabdi. Shu zaylda Hindistonga kiribdi va tijorat ishlarini bajarib, sovg'alarni olibdi. So'ng mamlakatiga qaytibdi.

Uydagilariga hadyalarni tarqatar ekan, to'giqush ovoz chiqarib so'rabdi:

— Men bechoraga hech qanday sovg'ang yo'qmi? Hindistonda nimalar ko'rding, u yerdagi to'tiqushlarga nelar so'zlading?

Savdogar, garchand ko'rganlarini aytishni xohdamasada, to'giqushi undan qayta qayta so'rayvergach:

— Ayta olmayman. Ahmoqlik qilib qo'ydim, sendan ularga xabar yetkazdim, endi esa bu ishimdan qattiq afsusdaman, debdi.

— Xo'sh, nega afsusdaman? Bu tashvishingning sababi nima? Iltimos, so'zla...

"Voqeani eshitgach, to'tiqushim qanday holga tusharkin?" deb o'ylabdi savdogar va oxir oqibat majburan so'zlashni boshlabdi:

Sening holingni ularga yetkazdim. Ulardan birining joniga jabr etdim. Oralaridan biri so'zlarymni eshitgach, titrab yiqildi va jon taslim qildi. Hozir men qattiq afsusdaman. Vijdon azobida qoldim. Lekin bo'lar ish bo'ldi...

To'giqush bu so'zlarni eshitgach, titray boshlabdi. Birozdan so'ng dami qaytibdi.

Savdogar bu holni ko'rar ko'rmas: "E voh!" debdi. "Ey go'zal to'giquchim, ey yoqimli ovozigim, ey qalbim nash'asi, senga nima bo'ldi? Eh, afsus", deb nola chekibdi.

To'giquchini qafasdan chiqaribdi. Shunda to'giquch banogoh qanot yozib uchib ketibdi. Savdogar hayron bo'lib to'tiquchga debdi: "Ey bu ne hol? Nimalar bo'lyapti?" To'tiquch quvnoq ohangda javob beribdi: "Hindistondagi to'tiquch o'z harakati bilan menga nasihat berdi. Aytdeki: gapirishni, sayrashni qo'y. Chunki sen qafasdasan. So'ng o'zingni o'lganga solib, Men qilgan ishni qil. Men kabi o'zingni o'lganga solsang, qafasdan qutulasan", demoqchi bo'lgan". To'tiquch shu gaplarni aytib, uchib ketibdi.

Bir ko'za suv

Cho'lda faqir bir sahroyi xotini bilan birga yashar ekan. Bir kuni kechasi xotini:

— Barcha kambag'allik va jafoni biz cheknpmiz, boshqalar umrini rohatda o'tkazmoqda. Faqat biz faqirmiz.

— Nonimiz yo'q, boshqa ozuqalarimiz ham kam. Ko'zamiz yo'q, suvimiz esa ko'z yosh. Kunduzi kiyimimiz quyosh, kechasi ko'rpa to'shagimiz oy nuri. Oyni non deb o'ylab osmonga intilamiz. Bizning holimiz bundan buyon qanday kechadi? deb dardini so'zlabdi.

Sahroyi:

— Ey xotin, qachongacha dunyo molini istab yurasan? O'zi qancha umrimiz bor. Aqli inson boylikka ruju qo'ymaydi. Yoshligingda anchayin qanoatli eding, endi esa boylikka hirs qo'yding, oltin istaysan, holbuki, o'zing oltin kabi eding. Senga nima bo'ldi? debdi. Xotini bu gaplarga quloq osmas, iddaosi kuchayib borardi.

— Ey nomusdan boshqani bilmagan! Sening na'sihatimiz so'zlaringdan to'ydim. Undan ko'ra ahvolimizdan uyalgin. Menga qanoatni o'rgatyapsan. Qancha paytdan beri shu hol, yana qanchagacha davom etadi, axir?! Sen qachongacha qanoat ila jon saqlamoqchisan? O'zingga kel va bu holdan voz kech

— Sen xotinmisan yoki balomisan? Kambag'alligim bilan men faxrlanaman. Boshimni ko'p qotirma. Mol mulk boshdagi kuloh singaridir. Kulohga yukingdan kaldir... Boyning barcha ayblari moli bilan yopiladi. Kambag'allik sen aytayotgan narsa emas, unga past nazar bilan qaramagin. Mening birovga hasadim yo'q. Qalbimda qanoat deb atalguvchi bir bebaho olam bor. Ey xotin noshukrlikni, shikoyat va janjalni bas qil, hech bo'lmasa, meni o'yla. Men yaxshi bilan ham, yomon bilan ham janjal qilmayman, janjal bilan ishim io'q. Urush u yoqta tursin, yuragim tinchlikdan ham qo'rquyapti. Jim bo'lsang, jim bo'lding, bo'lmasa hozir uyni tashlab, bu erdan bosh olib ketaman.

Xotin erining g'azabini ko'rgach, yig'lay boshlabdi. O'zini go'yo pushaymondek ko'rsatibdi va shunday debdi:

— Men sening oyog'ing tuprog'iman. Jismim, jonim senikidir, hukm ham senda, farmon ham... Kambag'allik sabab sabrim tugab nolisam ham, o'zim uchun emas, sen uchun noliyman. Sen yomon kunlarimda dardimga davo bo'lding; muhtoj bo'lishingni xoxlamayman. Faqat sen men haqimda yomon fikrga borma. Mana, insofga keldim. Qalb va ko'ngil hukmiga bo'yin egaman...

Sahroyi xotining ko'zyoshlariga chiday olmadi va aytganlaridan pushaymon bo'ldi.

— Ne qilayin, senga tanbeh berdim xotin, chunki seni sevaman va sendan ajrashni istamayman, dedi.

Xotin fursatni boy bermay:

— Rostdan meni sevasanmi? Yoki...

— Xudo haqqi, seni sevaman.

— U holda senga bir tilagim bor. Bag'dod shahrida xalifa yashaydi. Undan yordam so'rashing mumkin. Iqbol soxiblarining do'stligini qozonganlar iqbolga erishadilar. Shuning uchun sen ham Bag'dodga bor, u podshohni top Yaxshi, lekin men bechora, faqir bir sahroyiman. U buyuk sulton huzuriga qanday boraman. Buning uchun biror sabab kerak, sababsiz ziyorat bo'lmaydi.

Xotin eriga shunday nasihat berdi:

— Ko'zamizda tiniq yomg'ir suvi bor. Bor molu mulkimiz ham shu. Shu ko'zani ol, borib podshohlar sardorining huzuriga kir, sovg'ani taqdim et. Aytginki: "Bizning bundan boshqa molu mulkimiz yo'q, cho'lda bundan ham yaxshisi topilmas... Podshohimizning xazinalari

bo'lsa ham, bunday suvi yo'q. Bunday suv kam topiladi.

Bechora xotin Bag'dodning o'rtasidan suvi shirin Dajlaning oqib o'tishini qaerdan bilsin, bundan bexabar o'z ko'zasidagi suvni maqtardi.

Eriga ham bu gap ma'qul keldi:

— Kimning bundanda ortiq sovg'asi bo'lishi mumkin . Chindan ham bizning ko'zamizdagi tiniq yomg'ir suvi faqat podshohlarga loyiq..., dedi.

Sahroyi ko'zasining og'zini mahkam bog'ladi. Saharlab Bag'dodga yo'lga tushdi..Ko'zani sinmasin,o'g'rilar o'g'irlamasin deb kecha kunduz ko'z qorachig'iday asradi. Kunlar, haftalar o'tib, Bag'dodga yetib keldi. So'ray so'ray xalifaning saroyini topdi. Eshikka suyandi. Soqchilar undan maqsadini so'rashdi. Sahroyi:

— Ey yuzlaridan ulug'lik nishonasi porlagan. Ey podshohlar sardorining axloqi bilan bezangan kishilar. Men g'arib bir sahroyiman. Poddyuhdan lutf ilinjida sahrodan kedim. Bu sovg'ani sultonga olib boring, podshohtan lutf tilaganning ehtiyojin qondiring. Bu totli va lazzatli suv... Ko'zam ham chiroyli va yap-yangi...

Xalifani odamlari bu sof ,toza yurakli sahroyini sovgasini jon deb qabul qilishdi. Sahroyi saroyning ortida shildirab oqqan Dajladan hamon bexabar edi.

Sahroyining bir ko'za suvi xalifaga olib borilgandan so'ng xalifa bundan juda mamnun bo'ldi, sahroyini huzuriga chorladi. Ko'nglini oldi, yangi kiyimlar kiydirdi. so'ng odamlariga:

— Ko'zani oltin bilan to'ldirib bering. Qaytayotganida uni kema bilan Dajladan olib o'ting. U cho'l yo'lidan kelibdi. Dajla yo'li yurtiga ancha yaqin, bu yerdan mamlakatiga qaytsin..., deya amr berdi.

Sahroyi kemaga chiqqach, Dajlani ko'rib lol qoldi.

Asl hayrati esa suvi mo'l ko'l Dajla daryosi bo'la turib, xalifaning cho'l suvidan yig'ilgan bir ko'za suvni qabul qilgani bo'ldi.

Va Allohga shukrlar qildi...

Oz ta'ma ko'p ziyon keltiradi

Faqir, soddadil bir odamning yaxshi qo'chqori bor edi. Qo'chqorining bo'yniga arqon bog'lab yetaklab ketayotgan edi. Ayyor o'g'ri uning iziga tushdi va arqonni kesib, qo'chqorni olib ketdi. Quruq arqonni sudrayotgan odam to'xtab orqasiga qaradi, qo'chqori yo'q. Qayg'urib "Qo'chqorim qaerda?" deya to'rt tomonga yugura boshladi.

Kechgacha yugurdi, charchadi, qo'chqor esa yo'q. Qidiraverdi. quduq boshidagi bir odamning: "Ey, voh, deb baqirib chaqirayotganini ko'rdi. Yoniga yaqinlashdi.

— Tinchlikmi do'stim, sening ham qo'chqoring yo'qoldimi? Nega baqirib chaqiryapsan?

— Bu kimsa qo'chqor o'g'risi edi.

Boshini egdi:

— So'rama ukam. Shuncha yildan buyon yiqqan yuz oltinim bor edi. Uni bir xaltachaga qo'ygan edim. Shu quduq tepasiga keldim. Egilib ichiga bir qaray dedim. Oltin xaltacham, ko'ynimdan sirgalib quduqqa tushib ketdi arqon bor. Yechinib, quduqqa tushib, xaltachamni topsang, senga oltinning beshdan birini beraman...

Odam: "Yuz oltinning beshdan biri yigirma oltin bo'ladi. Yigirma oltinga esa o'nta qo'chqor beradi. Bir eshik yopilgan bo'lsa, o'n eshik ochildi. Bir qo'chqor ketgan bo'lsa, Alloh menga kattakon tuya ehson qildi", deb o'yladi. Tezda bir qarorga keldi, ust boshini yechdi. Arqonni quduq yoniga bog'ladi, quduqqa tushdi.

Quduqqa tushar tushmas o'g'ri uning kiyim boshini yig'ishtirib, qochib qoldi.

Bechora odam ta'magirligi bois ham qo'chqordan, ham kiyimlaridan ayrildi.

Sulton Mahmud va Ayo

Sulton Mahmud G'aznaviy bir kun ovga chiqdi. Yo'lda bir ohuni ko'rdi va orqasidan ot choptirdi. Ohu tog'larni, vodiylarni oshib borardi. Sulton Mahmud ohuning izidan qolmadi. Banogoh Turkman qishlog'iga yetib bordi. Terga botgan edi. Bir eshikni taqillatdi, eshikni ochgan ko'rkam yigitdan suv so'radi. Yigit Sulton Mahmudni tanib, shunday dedi:

— Bosh ustiga, sultonim. Biroq uyimizda suv yo'q. Ogam buloq boshiga ketdi. halizamon keladi. Siz ichkariga kiring, dedi va sultonni gapga tutdi. Keyin o'rnidan turib uyidan bir kosada suv keltirdi. Sulton:

— Sen menga uyda suv yo'q deganding. Hozir olib kelyapsan. sababi nima? deb so'radi. Yigit javob berdi:

— Sultonim mendan suv so'ragan vaqtingizda juda terlagan edingiz. haroratingiz baland edi. Agar o'sha vaqtda sizga suv bersam, sog'lig'ingizga zarar bo'lardi. Sizning biroz haroratingiz tushishini kutdim.

Bu javob sultonga xush yoqdi. Yigitning ismi Ayo edi. Uni onasining roziligi bilan saroyga olib ketdi va yangi liboslar kiydirdi. Ayo choriq va po'stindan iborat eski kiyimlarini tashlamay, bir xonaga qulflar va har kun bu xonaga kirarkan:

— Ey Ayo, bu po'stin va choriq senikidir... Eski holingni ko'rgin, g'ururlanma, deb o'z o'zini nazorat kilar edi. Vaqti kelib Ayo sultonning eng yaqin nodimi bo'ldi. Bu hodisaga atrofida gilari hasad qildi. Uni nazardan tushirish uchun turli tuzoqlar qo'yishdi. Bir kun Sultonga:

— Siz ishongan Ayozning bir xonasi bor. Ichi oltin, kumush va qimmatbaho toshlar bilan to'la. Ayo u yerga hech kimni kirgizmaydi. Eshigi doimo qulfi turadi, deb fitna uyushtirdilar.

Sultonning Ayozga ishonchi cheksiz bo'lishi bilan birga, buni gapirganlarga saboq berish uchun amr berdi:

— Juda yaxshi. Boring, xonasini oching. Oltin, kumush va javohirlarni bu erga keltiring!

Odamlar Ayozning xonasida tintuv o'tkazdilar. Xonadan yirtiq bir choriq bilan eski bir po'stindan boshqa hech narsa topolmadilar. Xijolat bilan ko'rganlarini sultonga aytib uzr so'radilar.

Sulton:

— Siz Ayozdan kechirim so'rang. Gunohingizdan o'tadigan ham, jazo beradigan ham u, dedi. Ayoz chaqirildi. Bo'lib o'tgan voqeani aytdilar. Ayoz:

— Quyosh bor ekan, yulduz ko'rinmaydi. Mening hukm chiqarishga haqqim yo'q.

Farmon sultonimdandir, deb bir burchakka chekindi. Ittifoqo, sulton tezda devonni to`pladi. O`rtaga juda qimmatbaho javohirni qo`ydi. Vazirdan so`radi:

- Buning bahosi qancha? Vazir javohirni qo`liga olib, uyog`iga, buyog`iga qaradi.
- Yuz xachir oltin qiymatidadir, javobini berdi. Sulton:
- Unday bo`lsa sindir deya amr berdi.

Vazir:

— Bu qimmatbaho javohirni qanday sindiraman? Bunga qo`lim bormaydi, dedi. Sulton unga zarrin to`n kiydirdi. Yana bir mulozimni chaqirdi:

- Bu javohir qanday qiymatda?
- Bir yurtning yarmisi qiymatidadir, sultonim.
- Sindir buni.
- Sultonim, gunoh bo`ladi. Bunga qo`lim bormaydi.

Sulton kimga "Javohirni sindir" degan bo`lsa, hech kim bunga jur`at qilmadi. navbat Ayozga keldi. Sulton:

- Ey Ayoz! Sen ayt, bu javohirning qiymatini? Ayoz boshini egdi:
- Qiymatini baholashga kuchim yetmaydi.

Shu vaqtda sulton baland ovoz bilan amr qildi:

- Uni sindir, parchala!

Ayoz o`sha yerdagi yilt yilt qilib nur sochib turgan javohirni qo`liga oldi va erga urdi. Javohir chil chil sindi. O`sha vaqt hamma hayqirib yubordi:

- Bu boylikni parchalashga qanday qo`ling bordi? Bu qanaqasi?

Ayoz javob berdi:

— Ey vazirlar, amirlar sultonning amri ustunmi, javohirning qiymatimi? Mening ko`zim podshohdan boshqani ko`rmaydi. Men uchun toshdan ko`ra podshohning so`zi muhim. Tosh parchasini ustun ko`rib sulton amrini bajarmagan odamdan yaxshilik chiqmaydi.

Birozdan keyin sulton amr berdi:

— Jallodni chaqiring. Mening devonimni bunday pastkash odamlardan tozalasini. Bir tosh uchun mening amrimni bajarmaganlar bu yerga loyiq emasdir.

Ayoz o`rtaga otildi:

— Ey karam sohibi, buyuk yeulton butun jahonning lutf va ehsonlari sizning buyukligingiz oldida yo`q bo`ladi. Ularni kechiring, bir marotaba afv eting...

Ayozning yolvorishlari bilan sulton ularning gunohidan o`tdi.

Majnun jon tuyasiga mingan edi

Laylining ishqii bilan yonib yurgan Majnunga bir xabar yetkazishadi:

— Layli saharda bu qishloqtan anavi qishloqqa ketyapti. Majnun vaqt yo`qotmasdan ortidan tushsa, unga etadi, tezda harakat qilsin...

Majnun tuyasini hozirlab yo`lga tushdi. Tuyaning yangi tug`ilgan bir bo`talog`i bor edi. Onasiga yetolmasdan orqada qolayotgan edi. Tuyaning fikri zikri ortda qolgan bo`talog`ida edi. Majnun nixtalab haydaganda tuya orqaga qarab qarab qo`yardi. Majnunning xayoli esa Laylida. Majnun o`zidan kechib, xayolga cho`mganda tuya iziga qarab olardi; Majnun o`ziga kelgan vaqtda oldinga yurardi. Shunday qilib oqshomga qadar yo`l yurildi. Majnun bir orqasiga qaradiki, yo`lga tushgan joyidan hatto bir farsah ham uzoqlashmabdilar. Shu payt tuyaga bu so`zlarni aytdi:

— O tuya ikkimiz ham oshiqmiz. Men Layliga, sen bo`taloqqa. Ishqlarimiz teskari bizning... Bir birimizni yo`ldan qoldiryapmiz. Biz bu yo`lda yo`ldosh bo`lolmaymiz. Sen

tanga oshiqsan, men jonga. Ayrilishimiz kerak...

Dunyo hashamatli bir sallaga o'xshar

So'filardan biri xalqning o'ziga e'tibor bermog'i uchun boshidagi sallani ulkan qilib o'radi; ichini bo'z bo'laklari bilan to'ldirdi. Tabiiyki, bu haybatli sallani ko'rganlar, ichida ancha gazlama bo'lsa kerak, deb o'ylardilar.

So'fi bir kun madrasaga ketayotganda o'g'ri sallani olib qochdi. So'fi ortidan baqirdi:

— Sallani och, sallani och. Ichidagini ko'rginda keyin olib ket.

O'g'ri qocharkan, qo'ltig'idagi sallani yecha boshladi. Qarasa, sallaning ichi bo'z va teri parchalari, paxta bo'laklari bilan to'la. Oxiri, qo'lida faqat bir quloch bo'z qoldi, xolos. Qo'lidagini yerga urdi:

— Oh pastkash odam. Men bu haybatli sallada bir narsalar bor, deb o'ylagandim. Sening hiylang meni rasvo qildi, deya hayqirdi. Bu so'zlarni eshitgan so'fi:

— O'g'lim, dunyo mana shunaqadir. Mening sallam kabi yaxshi ko'rinadi, ammo so'ngida vafosizligini ko'rsatadi, besh pulga arzimaydi, eski tuski bo'laklarga aylanadi, dedi.

Chumchuqning ovchiga o'giti

Bir ovchi chumchuqqa tuzoqqo'ydi. Bir chumchuqni tutdi. Ovlangan chumchuq tilga kirib dediki:

— Ey ovchi sen shu vaqtgacha qo'ylar, sigirlar yeding. Ular bilan to'ymading. Endi mening arzimas go'shtimga to'yasanmi? Meni qo'yib yubor, evaziga senga foydali uchta o'git aytaman... Bu o'gitlardan birini qo'lingda, qolganini esa daraxtda so'ylayman.

Ovchi: "Yaxshi", dedi. Chumchuq ilk maslahatni berdi: bo'lmaydigan narsaga, kim so'ylasa so'ylasin, ishonma.

Ovchi ikkinchi o'gitni eshitish uchun chumchuqni qo'yvordi. Chumchuq tomga qo'ndi, ikkinchi o'gitni aytdi:

— O'tgan ketgan narsalar uchun g'am yema. Fursatni boy bersang, xafa bo'lma. Ayni paytdagi vaqtning bahosini bil. Pushaymonlik bilan vaqt o'tkazma...

So'ngra qo'shimcha qildi:

— Ey ovchi, mening qornimda o'n dirhamga teng bebaho inju bor edi. Senga ham, sendan keyinshlarga ham etardi. Afsus, qismating ekan, qo'ldan qochirding. Bu injuning dunyoda boshqa bir tengi bo'lmas.

Ovchi:

— Oh nima qilib qo'ydim, nima uchun qo'yib yubordim a? deya qayg'urib yig'lay boshladi. Shu payt chumchuq:

— Ey, nimaga baqirib yig'layapsan. Men senga o'tgan ketgan narsalar uchun g'am yema. Fursatni yo'qotsang, xafa bo'lma deya o'git bermadimmi? So'nfa senga yana aytmadimmi: "Bo'lmagan narsaga kim so'ylasa so'ylasin, ishonma" deya. Qanaqa anqov odamsan... Men o'zim uch dirham chiqmayman. Qanday qilib qornimda o'n dirhamlik inju bo'ladi?...

Ovchining hushi joyiga keldi. Ziyrak qushga qarab dedi:

— Yaxshi, shu uchinchi go'zal o'giting nima? uni ham so'yla ayt!

Chumchuq devordan o'tib daraxtga qo'ndi. masxarali bir ohangda:

— Ey baraka topgur, ikki o'gitinga amal qilmading, uchinchini nima qilasan?

qo'yaver, vaqtimni olma, deya uchib ketdi.
Ovchi qotib qolgandi.

Xotinning makri qozini yengdi

Juha ismli aqlli, ammo juda kambag'al bir odam bor edi. U xotiniga:

— Ey xotin bu yo'qchillik jonimizga tegdi. Senda bu go'zallik, bu chehra bor ekan, aqlingni ishga solda, bir tuzoq qur, boy bo'layin. Faqat qurgan tuzog'ingga o'zing tushib qolma, dedi.

Xotin o'yladi, bir tuzoq hozirladi. Erining ustidan shahar qozisiga shikoyat etmoqchi edi. Ertasi kun yasanib mahkamaga bordi, qoziga uchradi:

— Erimdan shikoyatim bor, boshqalarga ko'ngil berdi, menga beparvolik qilyapti, deb yig'ladi, borini to'kib soldi. Qozi shikoyatchini boshdan kuzatib dedi:

— Ey sarv bo'yli go'zal mahkamada bu g'ala g'ovur, bu shovqin bor ekan, seni eshitmayapman. Tanho bir yerga boraylikchi, dedi. Xotin fursatdan foydalanib:

— To'g'ri gapiryapsiz. Bu joriyangizning uyi bo'm bo'sh. Erim bo'lmish landavur qishloqqa ketdi. Bu kecha uyimga keling. Shikoyatimni, dardimni shu yerda tushuntiraman, deya shirin gaplar aytdi. Uchrashuv soati aniqlandi. Qozi tun yarmida uyga bordi. Xotin uni ichkariga kiritgach, eshik taqillay boshladi. Xotin bezovtalik bilan:

— Ey Xudo, erim keldi. Sen tezda sandiqqa yashirin. Yo'qsa ikkimizni ham o'ldiradi deb uydagi bo'sh sandiqni ko'rsatdi. Qozi qo'rquvdan dir dir titrar edi. Sandiqqa kirdi.

Xotin eshikni ochdi, erini ichkariga kirgizdi. Juha ichkariga kirar kirmas gapirishni boshladi:

— Ey xotin, sendan nima ko'rdim. Eshikni hatto menga kech ochyapsan. Borimni, yo'g'imni senga bag'ishladim. Ammo xursand qilolmadim. Uyda bir shu sandiq qoldi. Uni ham ertaga bozorda sotaman. Sotilmasa bozor o'rtasida yoqaman.

Xotini bunday qilma, desa ham, Juha qarshilik ko'rsatdi. Bir arqon olib kelib, sandiqni yaxshilab bog'ladi. Yotdilar.

Ertasi kun ertalab Juha bir hammol chaqirdi. Sandiqni ko'tarib bozorga yo'l oldi.

Qozi sandiqdan "Hammol, hammol..." deya chaqirayotgan edi. Hammol oldiniga bu ovoz qaerdan kelayapti deb u yer bu yerga qaradi. Keyin ovozning sandiqdan kelganini eshitib quloq soldi. Qozi:

— Ey hammol, men shaharning qozisiman. Sen sandiqni qo'yib qo'ymas mahkamaga bor. Noibga uchrash, holatni tushuntir. Qancha pul bo'lsa bo'lsin sandiqni olsin. Senga yuz oltin beraman.

Hammol aytilganni qildi. Ahvolni tushintirgach, noib bozorga keldi. Juhaga:

— Shu eski sandiq uchun qancha so'rayapsan? dedi.

Juha:

— To'qqiz yuz oltin bermoqchilar. Ammo men ming oltindan pastiga bermayman. Xohlasang ichini ochib ko'r, keyin tushunasan. Noib:

— Yo'q, sotib olaman, deb pulni berdi. Oradan bir yil o'tdi. Juha pullarini yeb bitirib, xotinini yana mahkamaga yubordi. Xotin mahkamada yana eridan shikoyat boshlaganda, qozi uni darrov tanidi:

— Siz bu o'yinni o'tgan yili o'ynagandingiz, meni tuzoqqa tushirgan edingiz. Siz endi qimorni boshqa birov bilan o'ynang, deb mahkamadan quvdi.

Xushbo'y hidlardan hushidan ketgan odam

Bir odam katta shaharga keldi. Bozordagi atir upalar sotadigan attorlik do'konlari tomonga burildi. Do'konlardan gul, binafsha, atirhidlari ufurib turardi. Bir ikki qadam yurgach, bu xushbo'y hidlardan uning boshi aylandi. Oxiri hushidan ketdi.

Olomon uning ustida to'plandi. Biri yuragini, biri bilagini uqalar, kimdir yuziga gul suvi separd. Qancha harakat qilishmasin, bemor hushiga kelmadi. Atirlar, gul suvlarini boshidan quyishar, ammo odam hech o'ziga kelmasdi. Chorasiz qoldilar. Atrofdagilarga jar solib, qarindoshlarini qidira boshladilar. Ammo hech kim ega chiqmadi, ancha vaqt o'tsa ham u o'ziga kelmasdi. Oqshomga yaqin bu yerdan o'tib ketayotgan bir teri oshlovchi hushidan ketgan odamni tanidi. Olomonga qarab shunday dedi: 'To'xtang, unga gul suvini sepmang. Men uning nega xasta ekanini bilaman. Siz unga tegmay turing, men hozir kelaman" deya uzoqlashdi. Bir vayronaga kirib bir hovuch it tezagini olib qaytib keldi va tezlik bilan tezakni hushidan ketgan odamning burniga tutdi. Hayrat haligi kishi o'ziga kela boshladi. Birozdan so'ng oyoqqa ham turdi. Teri oshlovchi bilan birgalashib ketishdi. Hushidan ketgan odam ham teri oshlovchi edi. Yillar mobaynida terilar orasida yomon hidlarga o'rganib qolgan bu odam attorlik do'konlaridan taralib turgan hushbo'y hidlarga dosh berolmay hushidan ketgan edi.

Mening yo'qligim uning borligi

Bir kun pashsha Yaman o'lkasining podshohi payg'ambar Sulaymonning huzuriga keldi va unga arzini aytib yolvord:

— Ey insu jinlar sultoni, ey butun mavjudotlarga, suvga, olovga, shamolga hukm eta oladigan Sulaymon... Sening adolating dunyoga yoyilgan. Qurt qumursqa, qushlar u baliqlar sening adolatingga yukinadilar. Bizga ham insof va marhamat dengizingdan ehsonlar ber, haq huquqlarimizni qo'riqla. Judayam ahvolimiz tang, nabot'dan nasibimiz bor, na bir gulzorlarla rohatlana olamiz... Sen zaiflarga, nochorlarga yordam berasan. Bizni ham bu g'amdan qutqar, deb yolvoribdi.

Hazrati Sulaymon barmog'i ustiga qo'ngan pashshaga:

— So'yla, kimdan shikoyat qilarsan? Bizning zamonimizda zolim bormi, senga zulm qilsalar, sening haqqingni yesalar? — dedi.

Pashsha boshini eggancha javob berdi:

— Mening shikoyatim shamoldan. U bizga juda zulm qilmoqda. Uning dastidan huzur halovatimiz yo'q... Qaerga bormaylik bizni somondek uchirib ketadi, dedi.

Hazrati Sulaymon:

— Ey go'zal ovozli pashsha, Tangri menga: «Da'vogarlar hozir bo'lmaguncha hech kimsaning shikoyatini tinglama», deya amr etdi. ikki davogar ham hozir bo'lmaguncha kim haq, kim nohaq ekanini qayerdan bilaman. Hozircha ket, shikoyatingni qaytib ol, keyin kel, — dedi.

Shunda pashsha:

— So'zingiz to'g'ri, ammo u ham sizning huzuringizda. Buyuring, u ham kelsin, — dedi.

Bunga javoban Hazrati Sulaymon shamolga murojaat qildi:

— Ey shahar yeli, pashsha sening zulmingdan shikoyat qilmoqda. Kel, shikoyatchining qarshisiga o'tir va unga javob ber! — dedi.

Shamol bu amrga binoan yelib keldi. Lekin endi pashshani joyidan topib bo'larmikin! Hazrati Sulaymon uning ortidan:

— Ey pashsha, qaerga? Ketma, joyingda tur, ikkingizni ham tinglab, so'ngra hukm chiqarayin, — dedi.

Pashsha ham qochar, ham javob berardi:

— Podshohim, mening yo'qligim, uning borligi. U kelgach, men qanday qilib bu yerda bo'layin. Menga choq qazigan o'sha shamoldir...

Shakar o'rniga tuproq yeganlar

Tuproq yeyishga o'rganib qolgan odam kunlarning birida bozorga chiqdi. Bir do'konga kirib ikki kilo shakar olmoqchi bo'ldi. Savdogar hiylakor odam edi. Tarozi toshi o'rniga, tuproqdan foydalanardi.

Savdogar:

— Mening tarozimning toshi tuproqdan..Shakar olish niyating bo'lsa, sabr qil, men tosh topayin, dedi.

Haligi kishi tarozidagi to'p to'p tuproqlarni ko'rishi bilan joni kirdi. U uchun tuproq shakardan ham totli, qiymatliroq edi.

Savdogarga:

— Zarur ishim bor.Shakar olishim shart, toshing nima bo'lsa ham farqi yo'q, dedi.

Savdogar unga:

— Juda yaxshi... Modomiki sen olmoqchi ekansan, aytganingdek bo'lsin, deya ikki kilocha tuproqni tarozisining bir pallasiga qo'ydi. Boshqa pallasiga shakar qo'yish uchun omborga chiqdi. Shunda haligi kishi savdogarning yo'qligidan foydalanib, tarozining bir pallasida turgan tuproqlarni yeya boshladi. Savdogar buni ko'z qiri bilan ko'rib turar, ko'proq yeyishi uchun go'yo o'zini shakar solayotgandek qilib ko'rsatib ko'proq vaqt o'tkazdi. O'zicha:

— Ey yuzi sarg'aygan... ol ol, yana ye. Tuprog'imni» kamaytirayapsan, menga hech narsa qilmaydi. Sen tarozidagi tuproqdan qancha ko'p yesang, shakarni shuncha kam olasan. Ko'rinishdan meni aldayapsan, aslida esa aldangan sensan. Sen o'z o'zingni yeydigan bir ahmoqsan, deb pichirlardi.

Har kim o'z haddini bilishi kerak

Bir sichqon bir tuyaning no'xtasini quchoqlab, yo'lga tushibdi. G'ururidan ichiga sig'mayotgan edi. O'zi o'ziga:

— Tavba shunday sarvar ekanman u, o'zim bexabar qolibman a? Men qanday jasur ekanmanku, bahaybat tuyaning no'xtasidan tutib, tortib kelayapman..., deb gapirayotgandi.

Shu vaqt oldilaridan katta bir daryo chiqti. Sichqon daryoni ko'rishi bilan to'xtadi. Suvga sho'ng'isa, albatta, cho'kib o'lardi. Tuya sichqonning to'xtaganini ko'rib, baqirdi:

— Tinchlikmi do'stim, nega to'xtading shu daryoga sho'ng'ib, qarshi tomonga o'tamiz. Sen yo'l boshlovchimsan, to'xtamay, olg'a bos.

Sichqon uyaldi. noloj bo'ynini bukdi:

— Men bu daryodan qanday o'taman. Ko'rmayapsanmi suv juda chuqur.

— Qani bir ko'raylikchi, chuqurligi qancha ekan deb daryoga sho'ng'idi tuya.

Suv bor yo'g'i tizzasigacha edi. Sichqonga:

— Hey, mitti qo'rroq suv bor yo'g'i tizzagacha. Qani bo'laqol.

Sichqon qo'rquvdan titrardi. Tuyaga yolvora boshladi:

— Ey buyuk ustoz tizzadan tizzaning farqi bor. Senga tizza bo'yi, ammo mening ustimdan yuz arshin oshar.

Tuya:

— Unday bo'lsa, bundan keyin surbetlik qilma. Sen o'zing kabi sichqonlarga bosh bo'l. Tuya bilan sening nima ishing bor? Qani, o'rkachimga chiq, seni ham, sendaqalarni yuztasini ham qarshi tomonga o'tkazib qo'yaman, deb bechora sichqonni ustiga olib, daryodan o'tishni boshladi.

Xazina qidirgan odam

Bir odamga katta meros qolgandi. Biroq "oson kelgan, oson ketar"; deganlaridek, tadbir bilan sarflamadi, qisqa paytda butun boshli merosni tugatdi. Qo'lida nima bo'lsa, yeb bitirdi.

Hech vaqosi qolmagach, Allohga yukindi, har oqshom ko'z yosh to'kib duo qilardi: "Ey Rabbim menga boylik berding, mulk berding. Hozir esa ular qo'limdan ketdi. Aybimni bilaman. Xato qidim. Menga yordam qil, meni qutqar bu illatdan. Yo marhamat qilib bir tirikchilik ber yoki jonimni ol".

Kunlar, oylar yolvorishlar bilan o'tdi. Nihoyat bir kecha tush ko'rdi. Bir ovoz unga: "Sen Misrga bor, o'sha yerda omading chopadi u yerda boy bo'lasan. Misrda topadigan xazinang seni kugyapti" derdi.

Odam uyg'onganda sevinchdan telba bo'lvyozdi. Darhol Misrga ketishga hozirlik ko'rdi...

Necha kun Misrda och, suvsiz kezib yurdi. Na xazina, na birorta qo'lidan tutgandan darak bo'lmadi. Chorasizlikdan tilanchilik qilishga qaror qiddi, ammo uxlayotganda: "Oqshom tushgach, tilanchilik qilaman, qorong'uda hech kim meni tanimaydi", deb o'yladi. Qorong'uda mahalla ichlarida kezdi. Endi qo'l ochishga chog'langan ediki, mahalla mirshabi paydo bo'ldi. Mirshab uni o'g'ri deb o'ylab, yoqasidan tutdi. Ham sudrab, ham urardi. Odam:

— Urma to'g'risini aytaman, deb yolvora boshladi.

Mirshab:

— Yaxshi... begonaliging holingdan aniq. Tushuntir. yo'qsa hamma o'g'rilarning alamini sendan olaman, dedi.

Odam hikoyasi qanday bo'lsa, shunday tushuntirdi, oxirida esa:

— Mana men na o'g'riman, na bir zolim. Xazina ilinjida Misrga kelgan, g'arib bir Bag'dodlikman, deb so'zlarini tugatdi. Mirshab ishondi. kulib aytdi:

— Senga ishonaman, sen o'g'ri emassan, ammo g'irt axmoqsan. Men ancha yillardan beri "Bag'dodda falon mahalladagi falon uyda xazina ko'milgan"ligi xaqida tush ko'raman. Lekin, xatto, o'rnimdan qimirlamadim. Sen bir tush ko'rib, bu yerlargacha kelibsan. Sen axmoqning, tentakning birisan. Qani ket. Boshqa bu yerlarda ko'rinma.

Odam hayron qolgandi. Mirshabning «Bag'dodda falon mahallada falon uyda», degan joyi o'zining uyi edi. O'z o'ziga: «Demak men xazina ustida o'tirganim holda faqirlikdan nolib yig'lar ekanman», deb Allohga shukr aytdi.

Tuyakash va faylasuf

Bir badaviy tuyasiga ikki qop yuklab, o'zi ham ustiga minib yo'lga chiqibdi. Yo'lda parishon bir faylasufni uchratibdi. Faylasuf hazil orasida badaviydan so'rabdi:

- Tuyaning ustidagi qoplarda nima bor? Badaviy:
- Birisida to'la bug'doy, birisida qum.
- Nega qum to'ldirding? Badaviy javob berdi:
- U qop bo'shqolmasin. Tuyaning ustida muvozanatni saqlasin deb.

Faylasuf badaviyga:

— Aqlingni ishlatib bu bug'doyning yarmini bu qopga, boshqa yarmini esa u tarafdagi qopga qo'ysang, ham tuyaning yuki yengillashardi, ham qoplarning, debdi. Badaviyga bu fikr ma'qul tushibdi.

— To'g'ri o'ylamagan ekanman..., - deb shunday qilibdi. Turib turib bu darajadagi aqlli odamga qiziqib qolibdi. Qanday qilib bu aqlli odam shunday parishon holda yuribdi ekan, deb o'ylabdi. Qiziqishini yashirmay so'rabdi:

— Ey aqlli odam, senda shuncha aql, shuncha fikr bor ekan, nega yayov yurib o'zingni charchatyapsan? Bu aqling bilan sen yo sultonsan, yo vazirsan. To'g'risini ayt, kimsan?

Faylasuf javob berdi:

- Ikkisi ham emasman, oddiy bir odamman. Badaviy yana so'radi:
- Qancha tuya, qancha ho'kizing bor?
- Hech qancha.
- Yaxshi, do'koningdagi mollarchi? undan gapir?
- Mening na do'konim, na yerim, na yurtim bor. Men faylasufman.
- U holda qancha puling bor?

Pul u yoqda tursin, hatto non olishga bir chaqam ham yo'q. Yalang oyoq, boshpanasizman. Bu qadar hikmat va ilmdan fakat xayol va bosh og'rig'ini topdim.

Badaviy bu gapdan jahdi chiqibdi:

— Yo'qol, ket bu yerdan. Sening ilming, nasihating menga ham zarar keltiradi, boshimni og'ritadi. Sen shu yo'ldan ket, men bu yo'ldan. Bir qopimda bug'doy boshqasida qum bo'lishi sening hikmatingdan, foydasiz va keraksiz falsafangdan yaxshiroqdir.

Hazrati Mavlononing hayoti

Mavlon Jaloliddin Rumiy 1207 yil 30 sentyabrda bugungi Afg'oniston hududiga qarashli bo'lgan Xuroson o'lkasining Balx shahrida tug'ilgan. Mavlononing otasi Balx shahrining peshvolaridan bo'lib, «Olimlar sultoni» unvonini olgan Husayn Hatibi o'g'li Bahovuddin Valaddir. Onasi esa Balx amirining qizi Mo'mina xotundur. Bahovuddin Valad ba'zi sayosiy voqealar va mo'g'ul istilosi sababli Balxdan ketishga majbur bo'lgan.

1212 yoki 1213 yilda oila a'zolari va yaqinlari bilan birgalikda Balxdan ketganlar. «Olimlar sultoni»ning ilk o'rnashgan joyi Nishopur bo'ldi. Bu shaharda mashhur mutasavvif Farididdin Attor bilan uchrashdi. Mavlon kichik bo'lishiga qaramay u erda Farididdin Attorning nazariga tushdi. «Olimlar sultoni» Nishopurdan Bog'dodga va keyinchalik Kufa yo'li orqali Ka'baga yo'l oldi. Haj amalini bajargandan so'ng, qaytishda Shomga kirib o'tdi. Shomdan Malazya, Erzinjon, Sivas, Qaysari, Nig'de yo'llari orqali Larendega (Karaman) keldi.

Karamanda amir Muso qurdirgan madrasada qo'nim topdi. 1222 yilda Karamanga kelgan «Olimlar sultoni» va uning oilasi bu yerda yetti yil yashadi.

Mavlon 1225 yilda Sharafiddin Loloning qizi Gavhar xonimga uylandi. Mavlononing bu nikohidan sulton Valad va Alovuddin Chalabiy ismli ikki o'g'li bor. Bir necha yillardan so'ng Gavhar xonimni yo'qotgan Mavlon bir bolasi bilan beva qolgan Karra xonimga

uylandi. Mavlononing ikkinchi nikohidan Muzaffariddin, Amir Alim Chalabiy nomli ikki o'g'il va Malika xonim ismli bir qiz dunyoga keldi.

O'sha paytlarda Onado'lining katta bir qismi Saljuqiylar davlatining hukmronligi ostida edi. Ko'nyo bu davlatning poytaxti edi. Ko'nyo san'at asarlari bilan mashhur, olimlar va san'atkorlari ko'p shahar edi. Qisqasi, Saljuqiylar davlati eng porloq davrini boshdan kechirayotgan bo'lib, davlat hukmdori «Olimlar sultoni» Bahovuddin Valadni Karamandan Ko'nyoga taklif etdi va shu erda joylashishini xohladi.

Bahovuddin Valad Sultonning taklifini qabul etdi va 1228 yil 3 mayda Ko'nyoga oilasi va do'stlari bilan keldi. Sulton Alovuddin ularni tantana bilan qarshilab Oltinapa madrasasidan yashashlari uchun joy ajratdi. «Olimlar sultoni* 1231 yil Pyanvarda Ko'nyoda vafot etdi. Muborak jasadi Saljuqiylar saroyining Gul bog'chasiga qo'yildi. «Olimlar sultoni* vafot etgach, shogirdlari va muridlari Mavlononing atrofida to'plandilar. Mavlononi otasining merosxo'ri qilib qo'ydilar. Darhaqiqat, Mavloni buyuk bir shoir va din olimi bo'lgach, Iplikchi madrasasida va'zlar o'qirdi. Va'zlari uni tinglashga kelganlar bilan to'lib toshardi.

Mavloni 1244 yil 12 noyabrda Shamsi Tabriziy bilan uchrashadi. Bu uchrashuv tarixda «Ikki dengizning uchrashuvi» deya ataldi. Biroq, birgaliklari uzoqqa cho'zilmadi. Shams foni dunyodan uzildi.

Mavloni Shamsning o'limidan so'ng uzoq yillar yakka o'zi yashadi. Keyingi yillarda Salohiddin Zarkubiy va Husomiddin Chalabiy, Shamsi Tabriziyning o'rnini to'ldira boshladilar.

Hayotini «Xom edim, pishdim, yondim» so'zlarila xulosalagan Mavloni 1273 yil 17 dekabrda yakshnba kuni Haqning rahmatiga yetishadi. Mavlononing janozasini uning vasiyatiga ko'ra Sadridin Ko'nyaviy o'qidi. Lekin Sadridin Ko'nyaviy eng yaxshi ko'rgan insoni Mavloni yo'qotganidan o'zini tutib turolmay janozada hushidan ketadi. Shu sababli Mavlononing janozasini qozi Sirojiddin o'qiydi.

Mavloni o'lim kunini yangidan tug'ilgan kun sifatida qabul qilardi. U o'lgan zahoti sevganiga, ya'ni, Allohga yetishishini bilardi. Shuning uchun Mavloni o'lim kunini to'y kuni yoki kelin kechasi ma'nosida kelgan so'z «Shabi aruo derdi va do'stlariga o'limi orqasidan *E, voh* deya yig'lamasliklarini vasiyat qilgandi.

«O'lganimizdan so'ng mozorimizni yerdan axtarmang! Bizning mazorimiz oriflar ko'ngillaridadir»!

Masnaviy haqida

Masnaviy sharq klassik adabiyotida bir she'r usulining nomidir. Lug'at ma'nosi «ikkilik», «ikkitadan» demakdir. Adabiyotda bir xil vaznda va har bayti o'zaro alohida alohida qofiyalanib kelgan nazm shakliga masnaviy deyilgan.

Masnaviy sharq she'riyatining bir she'riy yo'nalishi bo'lsada, masnaviy deyilganda odatda Mavloni «Masnaviy»si ko'z oldimizga keladi. Mavloni «Masnaviy-»ni Husomiddin Chalabiyning iltimosiga ko'ra yozgan. Kotib Chalabiy so'zlariga qaraganda Mavloni «Masnaviy» baytlarini aytib turar, Husomiddin Chaaabiy yozar edi. «Masnaviy»ning tili forschadir. Hozirda Mavldi muzeyida saqlanayotgan 1278 yild yozilgan «Masnaviy» nusxasiga ko'ra, baytlar soni 25618 tadir.